

ZLATKO DUKIĆ (I)

KNJIŽEVNIK I NOVINAR

(kratak pregled)

OMER HAMZIĆ

.....

1. Uvodni dio

1.1. Pristup temi „Zlatko Dukić (i) književnik i novinar“

Zlatko Dukić pripada mlađoj generaciji bosanskohercegovačkih pisaca, koja se pojavljuje na društvenoj sceni devedesetih godina prošlog stoljeća, u vrijeme (ne)demokratskih promjena i raspada jugoslovenske države. U želji da utiču na što bržu pluralizaciju društvenih odnosa, neki pisci iz te generacije „ulaze“ u novine i brzo postaju ugledni komentatori aktuelnih društvenih zbivanja, ogledajući se u skoro svim žanrovima novinarske analitike (stvaralaštvo novinarskog mišljenja) i novinarske beletristike: političke analize i komentari, kritički osvrti i kulturološki eseji, putopisi i feljtoni, crtice i reportaže itd. Rasipajući po novinama „svoj talent književnika“, ti su pisci bili uvjereni da će nakon rušenja komunističkog totalitarizma „osvanuti“ demokratija. Bila je to zabluda jedne čitave generacije, koja je imala za posljednicu, kako piše profesor Enver Kazaz, „ne samo redefiniciju pozicije pisca u društvenom kontekstu, već i raspad modernističke poetike i prelazak u poetiku postmodernih kontekstualizacija književnosti.“ (Enver Kazaz, Tragično lice Bosne, *Dani*, br 536, od 21. 9. 2007., 60). I Dukić je jedan od onih bosanskohercegovačkih pi-

saca mlađe generacije, koji „kroz novine“ ulaze u književnost neposredno pred sami rat, koji intenzivno stvaraju i pišu u ratu i o ratu i koji su intenzivno prisutni u bosanskohercegovačkoj književnosti nakon rata. (Aleksandar Hemon, Sadudun Musabegović, Miljenko Jergović, Amir Brka, Kerim Zaijmović, Asmir Kujović itd.)

Dvadesetak Dukićevih romana u posljednjih dvadesetak godina pokazuje se kao imponantna književna građevina na kojoj se vidi kontinuitet traganja za novim oblicima romanesknog izraza (pričanja) u skladu sa savremenim književnim tokovima, nesumnjivim talentom i sazrijevanjem ovoga pisca. Dukić je tako odavno postao književna činjenica Bosne i Hercegovine, a njegovo književno i publicističko djelo, jedno obimno i dragocjeno svjedočenje – jednostavno, naše „upamćeno vrijeme“.

O tom golemom stvaralačkom opusu, međutim, do sada nije objavljen čak ni cjelovitiji informativni pregled ili osvrt u novinama, nika da o nekom romanu iz tog opusa, priči ili noveli nije napisan ni običan seminarski rad, kamoli ozbiljnije istraživanje, analiza ili studija. Je li u pitanju, slučajno zaobilazanje ili prećutkivanje, svjestan ignorantski odnos ili unaprijed donesen sud i o autoru i o njegovom djelu...? Tražiti odgovore na ta pitanja, značilo bi udaljiti se od zadate teme i umjesto književno-estetskih kvalite-

ta, to jest dobrih i loših strana Dukićevog djela, baviti se sudbinom onih rijetkih bosanskohercegovačkih intelektualaca koji su, kako je neko već napisao, „ničemu nepripadni ili još bolje ničemu pripadni“. Dukić je, nesumnjivo, jedan od prepoznatljivijih likova u toj nevelikoj kategoriji „nepripadnih“. Književna nagrada „Skender Kulenović“, koju je dobio za roman „Ženska voda“, 18. 10. 2007. godine (tokom nastajanja ovoga rada), samo je izuzetak koji to potvrđuje.

Neke usputne rasprave o tome koliko je Zlatko Dukić književnik, a koliko novinar, koliko su njegovi romani književno-umjetnička štiva, a koliko dobro uspjele novinske reportaže ne doprinose realnoj valorizaciji tog djela. Zato ovaj rad i treba shvatiti (čitati) samo kao prvi opširniji pregled književno-publicističkog opusa Zlatka Dukića „proizvedenog“ u protekle tri decenije, a ne kao neki čvršći sud (o) njemu. Cilj je da se otvori rasprava o književno-umjetničkim dometima tog osebjnog autora, da se skrene pažnja na neistraženost i prećutkivanje tog obimnog djela i, konačno, da se potakne (isprovocira) proces njegove stručne i objektivne književno-estetske valorizacije.

1.2. Glavni biografski podaci o Zlatku Dukiću

Zlatko Dukić je rođen u Osijeku, 1951. godine, osnovnu školu i gimnaziju završio je u Tuzli, Fakultet političkih nauka (Odsjek politologija) u Sarajevu, 1975. godine. Iako je počeo pisati za novine još kao gimnazijalac, novinarski zanat je ispekao u sarajevskim „Večernjim novinama“, „Oslobođenju“, „Našim danima“ (u kojima je bio glavni urednik 1974. godine). Nakon završetka studija, zaposlio se kao novinar u sarajevskom „Oslobođenju“, gdje je radio od 1975. do 1981. godine. Potom je prešao u tuzlanski „Front slobode“, bio urednik tog lista od 1981. do 1986., a direktor do kraja 1989. godine, kada se „otisnuo“ u jednogodišnju avanturu profesionalnog političara. Prihvatio je funkciju predsjednika Opštinske konferencije Socijalističkog saveza Tuzla, ako mu je vjerovati na riječ, „samo iz novinarske znatiželje, ni zbog čega drugog“.

Na toj funkciji dočekao je prve višestranačke izbore i „eksploziju“ takozvane demokratije koja je razbucala „front organizovanih socijalističkih

snaga, na čelu sa Savezom komunista“ i zauvijek pomela dotadašnji politički establišment, u kojem se, slučajno ili ne, našao i novinar Zlatko Dukić. Nakon prvih višestranačkih parlamentarnih izbora, Dukić se vraća svojoj profesiji, u matičnu kuću „Front slobode“, ali ipak jednom nogom (ili rukom) ostaje kao neposredni akter ili djelatnik u lokalnoj politici. Iako, nakon „sloma komunizma 1990., to više nije bilo atraktivno, prihvatio se da kao volonter, predvodi općinsku (tuzlansku) i regionalnu organizaciju Socijal-demokratske partije, koja je nastala na ruševinama bivšeg SK BiH. Tako je izbliza mogao gledati kako mnogi dotadašnji ubijeđeni komunisti, borci za socijalizam i samoupravljanje preko noći mijenjaju dres i nalaze utočište u vladajućim nacionalnim političkim strankama. Ti „golubovi prevrtači“ bit će kasnije omiljena tema mnogih Dukićevih novinarskih i beletrističkih radova, njegove oštre satire i komedije.

Sticajem okolnosti našao se u TV studiju (u FS-3, kasnije TV Tuzla), na Brčanskoj malti, 15. maja 1992. godine u popodnevним satima, odakle je prenosio „uživo“ užasni početak rata u Tuzli. Bio je to nesvakidašnji profesionalni izazov za Dukića i prvi ratni izvještaj sa lica mjesta na prostoru Bosne i Hercegovine.

Prelazeći sa mirnodopskog „na ratni kolosijek“, Dukić se brzo afirmisao kao jedan od najboljih ratnih TV reportera u Bosni i Hercegovini. Paralelno s tim, kao čelnik Socijal-demokratske stranke u Tuzli aktivno djeluje u strukturama civilne vlasti, čiji je glavni zadatak bio da organizuje život iza linija odbrane i da obezbijedi logističku i svaku drugu podršku vojnim jedinicama koje su branile Tuzlu, Gradačac, Brčko, Gračanicu i druge gradove tadašnjeg Tuzlanskog okruga (kasnije Kantona).

Nakon reorganizacije Tuzlanske televizije, krajem rata, 1995. godine, izabran je za direktora Radio-Tuzle, koja je u to vrijeme posrtala i u programskom i u materijalno-tehničkom pogledu. Iako se trudio da što prije „izvadi kola iz blata“, teško je savladivao brojne prepreke koje su mu stajale na putu. Potpisan je Dejtonski mir, ali je nastupio „iza rata rat“. U tom novom ratnom stanju (drugom stanju, što bi rekao Dukić), mediji su opet prvi bili na udaru. Visoki profesionali-

S lijeva nadesno: Sržan Vukadinović, Omer Hamzić, Anisa Avdagić i Atif Kujundžić; U prvom planu Zlatko Dukić

zam kojim se rukovodio, kažnjavan je uskraćivanjem materijalne podrške od strane vlastodržaca. Pošto nije mogao prodavati hohštaplerima ono što nije na prodaju (profesionalno dostojanstvo, obraz i poštenje), Dukić je teško podnosio „gordo posrtanje“ kuće koju je vodio.

Zato je 2000. godine jedva dočekao svoje „izmještanje“ iz direktorske fotelje u Radio Tuzli i novi profesionalni angažman u Kantonalnom ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, gdje radi i danas kao pomoćnik ministra za kulturu, koji se, uglavnom, ni za šta ne pita, što za njega i (širu njegovu okolinu) i nije tako loša kombinacija. Na vrijeme je skontao da je mnogo korisnije baviti se pisanjem i ribolovom, nego jalovom kulturnom politikom Tuzlanskog kantona, koja je i onako zadnja rupa na sviralu u svim strategijama „krojača sudbine“ ove zemlje.

Iz urođene skromnosti ili ko zna iz kojih razloga, objašnjavajući svoju pojavu u književnosti, Dukić je često govorio da je, pristupajući pisanju

svojih romana i novela, imao namjeru da ode tek korak-dva dalje „od nešto zrelije i cjelovitije uređene reportažne priče o događajima, ljudima, situacijama, pojavama...“ Priznao je da se beletristikom „počeo baviti stoga što mu se pretijesnim čine samo novinarske forme.“ Zato se i upustio u avanturu pisanja „onoga što najbolje izgleda u koricama knjiga“. (Nešto o autoru, „Ni živi ni mrtvi“, 308.). U svojim umjetničkim prozama otišao je, srećom, mnogo dalje od novinske reportaže i komentara, ali se ni jednog trenutka nije udaljivao od novinarstva.

Na kojoj se lektiri izgrađivao književnik i publicista Zlatko Dukić?

U njegovim prvim prozama prepoznajemo uticaj standardne gimnazijske lektire sedamdesetih godina: od humorom natopljenih dječjih i omladinskih proza Branka Ćopića, pa do velikih romana Ive Andrića i Meše Selimovića. Na osnovu glavnih karakteristika Dukićevih romana (tematika, kompozicija, blagi humor, groteska) sa

sigurnošću se može zaključiti da je „tehniku pisanja romana“ izučio kod Derviša Sušića. U nekim njegovim prozama, a posebno u komedijama i komediografskim pokušajima vidljivi su i uticaji Branislava Nušića. U kasnijim Dukićevim romanima, osim Derviša Sušića, prepoznajemo uticaje još nekoliko bosanskohercegovačkih prozaista i pripovjedača: od Ćamila Sijarića i Alije Isakovića, do Zlatka Topčića, Dževada Karahasana, Irfana Horozovića, Miljenka Jergovića itd.

Nikada se nije zanosio iluzijom da je neki veliki „književnik ili literata“, svjestan da se literaturom ili književnošću ne može zvati sve ono što se „stavi među korice“ i objavi u obliku knjige. Shvatajući književnost kao profesiju od koje se ne živi, nerado za sebe govori i danas da je književnik. Uvijek je isticao kako ima svoj zanat, svoju novinarsku profesiju „koju ne bi dao nizašta.“

I danas vrlo intenzivno piše i objavljuje kako romane tako i kratke priče i novele po listovima i časopisima, novinske članke, komentare, nastupa na radiju i televiziji kao komentator aktuelnih domaćih i međunarodnih društveno-političkih prilika itd. Za sebe kaže: „Pišem dok dišem“. „To je“, kako ga je okarakterisao Atif Kujundžić, „čovjek neviđene radne i svake druge energije, stvaran i zdrav, nestišljiv i prodoran, spreman za najveća pregnuća i uvijek tamo gdje može dati najviše od sebe. Zlatko Dukić je fenomen s kulturološke fenomenološke matrice kakvu možemo uočiti i identificirati samo u Bosni i Hercegovini.“

1.3. O recenzijama i prikazima Dukićevih djela

O književnom i novinarsko-publicističkom opusu Zlatka Dukića jedino se mogu iščitavati pojedinačne recenzije ili kraći novinski prikazi objavljenih rukopisa, koje su ispisivali ljubitelji knjige raznih profesija i ličnih interesovanja: književnici i umjetnici, novinari i političari, sociolozi, pravnici, čak i ljekari. Oni se nisu upuštali u dublje analize Dukićevog spisateljskog opusa, već su ocjenjivali konkretne rukopise. Među tih tridesetak objavljenih pogovora i recenzija, po svom originalnom pristupu i dubini zahvata, izdvajaju se recenzentski prikazi Dukićevih knjiga iz pera dvojice tuzlanskih publicista i književnika - Fatmira Alispahića, Vitomira Pavlovića, Ćazima Sarajlića, te književnika Atifa Kujundžića, a

kada se radi o novinarskom opusu Zlatka Dukića, dokumentovanu i dosta realnu ocjenu dao je sarajevski profesor Esad Zgodić.

Ukazujući na književno-estetske kvalitete Dukićevih romana, ali i ratnih reporterskih zapisa, Fatmir Alispahić je, još ratne, 1993. godine, prvi (nažalost, do sada i jedini) hrabro i otvoreno (prstom u oko), progovorio o uzrocima prećutkivanja tog djela, kao o „namjernoj slučajnosti“. Prvi je upotrijebio definiciju „književno novinarstvo u novinarskoj književnosti“ ili obratno, proglašivši Dukićevo djelo „originalnom žanrovskom kategorijom, koja bi trebalo da bude uočljiva za našu književnost (Uredničko slovo za roman „Zna li ovo maršal“, 2000.). Slijedeći Fatmira Alispahića, jedni su kasnije, u raznim varijantama, govorili i pisali o književnom novinarstvu ili novinarskoj književnosti Zlatka Dukića, dok su drugi (među kojima i Atif Kujundžić), vidjevši u tome nešto sasvim novo u našoj književnosti, čitav taj specifični stilski postupak jednostavno proglasili kao – dukićevski. S druge strane, spomenuta sintagma ili definicija bila je „argument više“ onima koji su osporavali i koji i danas osporavaju kvalitet književnog djela Zlatka Dukića. Iako autor spomenute definicije „zglave“ nije tako mislio, oni su kompletno Dukićevo djelo kvalifikovali samo kao uspjeliji novinarski (za književnost nižerazredni) produkt.

Vitomir Pavlović je, pišući o romanu „San je bio ljepši“ (1993.) konstatovao da to, zapravo, i nije roman u klasičnom značenju te riječi jer se u potpunosti i ne oslanja na romaneskni instrumentarij. U tom romanu, čija je završnica „iznenađujuće, superiorno maštovita“, Pavlović je prepoznao elemente jedne zaboravljene književne forme, poznate u teoriji književnosti kao sotija. Riječ je o polemičko-umjetničkim proznim ili dramskim tekstovima u kojima „neobavezno ruho izmišljene priče“ poprima oblik kritike iz filozofije, morala, društvenog, političkog ili umjetničkog života. Ti će elementi u „ogromnim količinama“ biti zastupljeni u mnogim kasnijim Dukićevim romanima, novelama i komedijama.

Najviše stranica o Dukiću ispisao je književnik Atif Kujundžić, koji je, zasigurno, do sada jedan od najboljih poznavalaca njegovog književno-publicističkog opusa. U svojim impresioni-

stički intoniranim tekstovima, izjasnio se protiv uopštavanja i definicija tipa „književno novinarstvo“ ili „novinarska književnost“. Dokazujući da je to suviše pojednostavljeno gledanje, nastojao je dublje proniknuti u književnu radionicu (neko je napisao: fabriku) Zlatka Dukića.

O Dukićevom novinarskom opusu (posebno u sferi analitičkog novinarstva) najbolje stranice ispisao je sarajevski profesor Esad Zgodić, koji je ukazao ne samo na dokumentarno-historijsku, političku i društvenu dimenziju tih analitičkih tekstova, već i na osebuju, originalan Dukićev (polemički) stil kao dobar primjer u novinarskoj stilistici. Zaključci do kojih je došao Zgodić, mogu poslužiti za dešifrovanje kako novinarskih (reportersko-polemičkih i komentatorskih) tekstova, tako i tematskih okvira i stilskih odlika njegovih romana, priča i novela.

2. Zlatko Dukić - književnik

2.1. Dukićevi romani: hronološki pregled

Kako su sve žanrovske podjele uvijek po nečemu manjkave i formalne, prava i cjelovita ocjena jednog umjetničkog djela, romana ili nekog drugog književnog štiva izvodi se iz njega samog, i to isključivo na osnovu sveobuhvatne analize njegovih sadržajnih i formalnih svojstava. Ni Dukićeve romane, pripovjednu prozu i publicistiku nije moguće uklopiti u neke čvršće žanrovske šeme, niti je moguće izvršiti klasifikaciju unutar pojedinih segmenata tog stvaralaštva. Ta golema stvaralačka vertikala uzdiže se od prvih novinskih i omladinskih romana devedesetih godina prošlog stoljeća, pa do zrele faze „romana drugog stanja“ s početka novog milenijuma, kada ubrzano (ko mašina) „izbacuje“ svoje romane i novele neujednačenog, ali savremenog književno-estetskog izraza i kvaliteta. Te romane moguće je razvrstati u sljedeći nekoliko tematskih grupa i vremenski pratiti kroz nekoliko njegovih stvaralačkih faza, uz napomenu da je ova klasifikacija izvedena (uslovno) na „školski način“ i da nije konačna:

2.1.1. Mladi dani: omladinski romani (romani objavljeni prije rata)

Prvi roman Dukić je napisao u svojoj 19. godini („Sin moje mame“), ali taj njegov prvenac nikada nije objavljen. Potom slijedi još šest ta-

kozvanih novinskih romana, koji su izlazili u nastavcima u listovima „Oslobođenje“ tuzlanskom „Frontu slobode“ i banjalučkom „Glasu“. Za Dukića to je bio „teren“ za ispoljavanje književnog talenta i povremeni bijeg iz novinarstva.

Prvu knjigu objavio je u 24. godini života, kao nešto prošireni diplomski rad na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

U periodu velikih društvenih lomova u ovoj zemlji, neposredno pred ratnu katastrofu, uz mukotrpan novinarski posao, u to vrijeme pun rizika i neizvjesnosti, Dukić se upušta u avanturu pisanja književnih tekstova. Bilo je to vrijeme prividnog blagostanja, vrijeme velikih obećanja i optimističkih nagovještaja da nas čeka sretnija budućnost, da nas Evropa dočekuje širom otvorenih ruku... Iz njegove književne radionice u tom periodu izlaze jedan za drugim tri omladinska romana: „Otkud ja u pola dva“ (1989.), „Bumbari“ (1990.) i „Kriilo snova“ (1991.)

U njima se Dukić bavi takozvanim laganim temama, životnim sudbinama običnih ljudi, kakvi su, potencijalno, bili i njegovi čitaoci. Shvatajući literaturu kao razbibrigu, „svoj literarni svijet nadahnjuje blagim humorom, koji relaksira i inspirira čitalački nerv da se stigne do kraja priče.“ (F. Alispahić). Svoj prvi po redu roman „Otkud ja u pola dva“ uspio je da „zamijesi i ispeče“, 1979. godine, dosta mlad, sa 28. godina, ali ga je objavio tek 1989. godine, dakle, relativno kasno, kada je već bio ušao u 37. godinu života. Prema sjećanju Fatmira Alispahića, „književna javnost je taj roman dočekala sa zadržkom i ignorancijom, koja je svojstvena kasabljskim mudracima. Novinarska javnost, po sujeti opakija od ove književne, doživjela je izletništvo svog kolege kao incident, na koji se ne vrijedi osvrtni“ Fatmir Alispahić, Književno novinarstvo u novinarskoj književnosti ili obratno, Riječ urednika u romanu Zlatka Dukića „Zna li ovo maršal“, Tuzla 2000., 174.

I drugi Dukićev roman „Bumbari“ dočekan je manje-više kao pokušaj jednog već afirmisanog lokalnog novinara da se „uvuče i u književne vode“. Tek u trećem romanu „Kriilo snova“ (1991.), Dukić „izlazi na svoj teren“ i počinje razobličavati „posunovraćeni i izvitopereni svijet jednoumlja i moći“, borbu za vlast, birokratiju, karijerističke pobude, zlovolju i pakost, otvaraju-

ći brojne moralne, ljudske i psihološke dileme u vrijeme punog procvata realnog socijalizma. Još u tom periodu on precizno prepoznaje i razobličava lokalne moćnike i siledžije, kriminalce i mafijaše, koji su se uzdizali na tuđoj mucu ili uništavali i rušili sve pred sobom – na putu do svog cilja. U kasnije napisanim romanima i pričama ti će tipovi biti „oživljeni“ u bezbroj kombinacija i varijanti koje može stvoriti sam život, a u literaturu pretočiti nesporan književni talent.

Zaplovivši duboko u „književne vode“, novinar Zlatko Dukić nije se osvrtao na „hladan doček“ i očigledno ignorisanje svoja prva tri romana. Već je bio suviše dobro „savladao gradivo iz takozvane javnosti“ da bi se „ravnao“ po njenim kriterijima i zahtjevima. Nakon tih romana njegova pojava na književnoj sceni u Tuzli i ne samo u Tuzli, više se nije mogla tretirati kao slučajnost ili eksperiment „malo boljeg novinara“ iz lokalnih sredstava informisanja.

2.1.2. *Ratni dani: ratni romani (romani sa ratnom tematikom)*

Četvrti po redu (i prvi ratni) roman Zlatka Dukića, pod naslovom „San je bio ljepši“ (1993.), pojavljuje se iznenada „u središtu rata“, kao nešto nestvarno u poplavi ratnog propagandističkog materijala i svakovrsnih „tiskotina“ u vidu ideološki podobne literature, publicistike i kiča. U odnosu na užase rata i ratnu stvarnost, prethodno mirnodopsko doba (kakvo god da je bilo), ostalo je u svijesti i podsvijesti mnogih ljudi samo kao jedan ljepši san, tako da se naslov prvog ratnog romana o Tuzli i u Tuzli, (a možda je bio prvi i u Bosni i Hercegovini) sam po sebi nametnuo. Ovo prvo Dukićevo „književno pismo iz rata“ predstavlja vrijedno umjetničko svjedočenje o odbrani ljudskog dostojanstva i časti pred licem historije. Takav roman mogao je napisati samo književnik Dukićevog formata, neposredni akter političkih dešavanja u Tuzli i oko Tuzle, uoči i usred rata, prvi ratni reporter, vrsni poznavalac prilika ne samo na linijama odbrane, već i u „životopisnoj“ ratnoj pozadini, koja će ga nešto kasnije inspirisati da ispiše mnogobrojne stranice svoje proze, između ostalog i istoimeni roman („Iz pozadine“). Dvije trećine romana doimaju se kao gigantska ratna reportaža sa lica mjesta, u kojoj defiluju ratnici i dezerteri, heroji i kukavice, patrioti i izdaj-

nici, humanisti i grabežljivci, poštenjačine i ratni profiteri... Jednostavno, stvarnost pretočena direktno u roman. Kako se kraj rata u trenucima nastajanja tog djela još nije ni nazirao, pisac odstupa od tog principa i ispisuje svoju (izmaštanu) viziju raspleta priče. Zato je morao napraviti stvaralački iskorak ka modernijem romanesknom izrazu, te na svoj način prognozirati (izmaštati) ratni rasplet u Slanigradu (Tuzli).

U novembru 1995. godine objavio je instruktivno-novinarsko štivo pod naslovom „Ratni reporter – šta je to“, nagovještavajući da će se o ratu morati pisati, ne samo na novinarski način. To će neposredno potvrditi svojim drugim ratnim romanom „Iza rata rat“ (1996.) u kojem nastavlja priču iz prvog romana. Roman je dočekan „kao literarna replika na okolnosti pod kojima je sklopljen nepravedni mir koji je bolji od rata.“ (F. Alispahić, 175) Svjestan kakvu budućnost nudi takav mir, u ovom romanu autor otvara mnoga pitanja i dileme, iznosi svoje sumnje i strepnje za sudbinu zemlje koja se temelji na rezultatima ratnog grabeža i zločina.

Svojim trećim ratnim romanom, pod naslovom „Ni živi ni mrtvi“ (1998.) naprosto se „sudarilo“ sa velikom temom Srebrenice. Poslije romana Isnama Taljića „Srebrenica“, bio je to drugi pokušaj u bosanskohercegovačkoj književnosti. Pokušaj – jer, uistinu, nikad niko ničim neće moći upisati i opisati planetarnu tragediju Srebrenice. Dukić je napisao knjigu o ubistvu Srebrenice, sa trenutnim i odloženim dejstvom, ispričao jednu storiju, koja se može lahko pretvoriti u uzbudljiv dokumentarni film, svjestan da je samo dotakao tu veliku temu i da joj kao umjetnik nije ni dorastao. Zato se možda na takav način nije više ni vraćao ratnim temama. Romanom „Ni živi, ni mrtvi“ završava svoju ratnu trilogiju i okreće sasvim drugim temama. U kasnijim Dukićevim prozama rat se pojavljuje ili kao uzrok ili kao posljedica „dugog trajanja“, kao daleki eho u svijesti njegovih junaka ili u njegovim (njihovim) povremenim retrospektivnim izletima u prošlost.

2.1.3. *U zagrljaju politike: politički romani*

Neposredno poslije rata za Bosnu i Hercegovinu (1992. – 1995.), prolazeći kroz „očaj mira“, ratne teme Dukić zamjenjuje dubokim zasijecanjem u našu postratnu stvarnost koja je obilježena be-

zuspješnim pokušajima vraćanja jednog iščašenog, krajnje dehumaniziranog, duhovno i materijalno osiromašenog društva u neku normalu. Mijenjajući tematski okvir svoje proze, Dukić ne mijenja svoj stvaralački postupak. Teme i dalje „skida“ sa aktualne trake događaja, a likove susreće u svom neposrednom okruženju. Pri tome nije mogao ignorisati zov politike, koja se uvijek tretirala kao nastavak rata drugim (političkim) sredstvima. Rat za Bosnu i Hercegovinu (tim drugim sredstvima) nastavio se svom žestinom i poslije Dejtona. Dukić se pokazao kao izvrstan izvještac i iz tog kao i iz onog „pravog“ rata.

Početak 1999. godine izašao je njegov klasični politički roman pod naslovom „Crvena rupa“ kao prva naša politička mega-priča, u kojoj autor literarno obrađuje vlastita iskustva sa politikom. „Na tragu kafkijanske recepture“, kako je primijetio Ćazim Sarajlić, „složio“ je roman, pod jedan, „o upotrebi čovjeka“ za neke više ciljeve i pod dva, o uništenju tog istog čovjeka u trenutku kad pokuša misliti svojom glavom ili kad ne bude „nizašta“.

„Hvatajući“ svoj nekadašnji ritam „jedna godina, jedna knjiga“, početkom 2000. godine Dukić objavljuje svoj drugi politički (a osmi po redu) roman pod naslovom „Kičma“. Inspirisan nekom aktuelnom aferom u organima vlasti Tuzlanskog kantona, ispisao je prozno štivo, u kojem se prvi puta, pozabavio moralnim i političkim profilom domaćih vlastodržaca, novokomponovanih bogataša i kriminalaca koji su, ustvari, bili i ostali kičma postratnog bosanskohercegovačkog društva. Te osebujne likove naše sumorne stvarnosti Dukić će definitivno razobličiti nekoliko godina kasnije u seriji svojih romana („drugog stanja“), koji su objavljeni od 2002. do 2007. godine.

Krajem 2000. godine izašao je Dukićev treći politički roman (dakle dva romana u 2000. godini) pod naslovom „Zna li ovo maršal“ kao dvanaesta knjiga po redu, a deseti roman na njegovom stvaralačkom putu. To je roman naše (političke) sadašnjosti i naše prošlosti istovremeno – koje se međusobno dodiruju, preplicu, sijeku: uslovno rečeno, to je - „partizanstina“, odnosno naše klasično komunističko doba (UDB-e, IB-a, Golog Otoka, pa recimo i samoupravljanja) i takozvano doba demokratije, uključujući i rat 1992-

1995. i poratno doba koje živimo. „Maršal“ je ocijenjen kao do tada objavljen najzreliji Dukićev roman (F. Alispahić), kojim je autor okončao „fazu političkog romana“ i nakon deset godina intenzivnog književnog rada, ušao u svoju stvaralačku zrelost. Definitivno to nije bila „samo slučajnost“ ili obični izlet jednog autora iz novinarstva u književnost.

2.1.4. Zrelo doba: romani „drugog stanja“

U periodu od 2002. do 2007. godine Dukić je dospio u zenit svoje stvaralačke zrelosti. Objavio je osam romana, uslovno rečeno, za odrasle, jedan roman za djecu, jednu zbirku svojih odabranih priča i novela i tri knjige svojih najboljih novinarskih tekstova. To je najproduktivnija faza Dukićevog stvaralaštva - 13 knjiga različitog žanra za nepunih pet godina ili više od dvije knjige godišnje, neko je napisao - prava fabrika. Početak tog razdoblja obilježio je roman „Tri haška druga“, koji je izašao iz štampe polovinom 2002. godine.

Nakon ovog romana Dukić „brzinski izdaje“ još desetak romana savremenog tematskog izraza. Normalnost nenormalnog stanja u „nepopakovanoj“ zemlji Bosni neiscrpni je izvor inspiracije i zajednički tematski okvir tih romana. Roman „Drugog stanje“, objavljen u ovom periodu može se promatrati i kao snažna metafora „tog aktuelnog nenormalnog stanja“ i kao zajednička odrednica Dukićevih romana napisanih poslije 2002. godine. Zato smo ih u našoj klasifikaciji i nazvali „romani drugog stanja“.

Po svojoj užoj tematici, ti romani mogu se svrstati u dvije nejednake grupe:

Romani „prelomljene generacije“

Prvu grupu, koju smo označili kao „Romani prelomljene generacije“ čini pet sljedećih naslova: „Tri haška druga“ (2002.), „Iz pozadine“ (2004.), „Strah od skakavaca“ (2005.), „Tajkun“, (2006.) i „Novinar“, (2006.). U romanu „Tri haška druga“ upravo se ispisuje sudbina čitave jedne „prelomljene generacije“ - zločin i kazna, uz „pucanje i pjevanje“, na bosanski i potraga za nedostižnom pravdom na haški način. Roman „Iz pozadine“ je višeslojno i višeznačno prozno štivo, sa svim odlikama postmodernističkog književnog postupka. „Strah od skakavaca“ samo se doima kao roman-triler u nekoj svojoj prvoj ravni, dok

je u drugoj ravni pun nadrealnih snoviđenja, psiholoških košmara i snoviđenja. „Tajkun“ se bavi psihologijom (i frustracijama) lokalnih grabežljivaca, osuđenih na dugogodišnje robijanje. „Novinar“ je autobiografska, ali istovremeno i pedagoška priča za sve buduće novinare i lekcija za one koji su zalutali u tu časnu profesiju, esej u priči, više priča u jednom romanu...

To su „romani prelomljene generacije“ iz „pedeset i neke“, kojoj i sam autor pripada, ne samo po rođenju, već i sudbinski, žestoko - do srži. Otuda toliko autobiografskih elemenata u njima. Zato se i doimaju kao neka nadrealna auto(-)biografija te generacije. To je ona generacija koja se rađala onda kada su „k'o fol“ dali „fabrike radnicima, zemlju seljacima“, negdje sredinom prošlog stoljeća, koja je stasala na iluzijama samoupravnog socijalizma i zrele faze bratstva i jedinstva, koja je na pragu svoje zrelosti (izlazeći iz mladosti u prvu zrelost) doživjela gubitak „Najvećeg Sina“, koja se, zatim, suočila sa nekom drugom stvarnošću i osjetila prve sumnje („da nije baš sve kako su nas učili“), koja je doživjela prva razočarenja i preživjela sve posljedice rušenja zajedničke nam domovine, koja je, našavši se u historijskom tjesnacu - „ni tam' ni vam“, doživjela rušenje ideala i spaljivanje iluzija, dramatični prelazak (izlazak) iz ruševina jednog poznatog, u neizvjesnost drugog nepoznatog društvenog sistema, dočekala, napokon, ratnu katastrofu i zločin, potom užase mira... Premnogo historije za samo jednu, na dvoje, prelomljenu generaciju...

Romani apsurdna i groteske (najnoviji romani)

Drugoj grupi, koju smo označili kao „romani drugog stanja“, po ovoj klasifikaciji, a i hronološki pripadaju tri najnovija Dukićeva romana, u kojim prepoznajemo jedan novi autorski senzibilitet, tematski pristup i romaneskni izraz. To su naslovi: „Noć puna mraka“ (2006.), „Ženska voda“ (2006.), i „Drugo stanje“ (2007.).

U romanu „Noć puna mraka“ već se naziru neke prognostičke vizije jednog globalnog društva, koje se prepliću ili podsjećaju na apsurde totalitarnih sistema iz bliske nam prošlosti. U ovom slučaju Dukić se koristi novim istraživačkim i spisateljskim tehnikama, primjenjujući upravo metode globalizacije (tehnozorij, šifre, paragrafi i sl.). Neki su ovaj roman nazvali roman globali-

zacije ili čak roman virtualizacije, „u kojem novopozicionirani društveni sistem globalizma postoji u prividima i proizlazi iz privida, a ne iz realnosti. Prognostičke vizije autora romana o kraju trajanja nacionalističke ere u jednom konkretnom „tehnozoriju“ su ono što mu daje posebnu težinu.“ (dr. Srđan Vukadinović „Noć puna mraka“).

U slučaju romana „Ženska voda“, „prešaltavanje“ dramske u epsku (proznu) formu, rezultiralo je vrlo dinamičnom radnjom i vrlo zanimljivom i pitkom pričom. Tu je priču autor „nadogradio“ i oplemenio, opširnim i isto tako zanimljivim eksplikacijama o društvenim pojavama koje je općenito nazvao glupostima, a njihove nosioce glupanima. Dobili smo tako jednu cjelinu u kojoj u jednom nivou, na jednom „spratu“ pratimo sasvim jasno tok radnje i konkretne likove (konkretne gluposti i sasvim konkretne glupane), a na drugom nivou apstraktna razmatranja i opća mjesta, bez likova i radnje, opet o glupostima i glupanima. Rezultat takvog stvaralačkog postupka je originalna prozna struktura, koja se može svrstati negdje između pripovijesti i romana ili između forme feljtona i forme eseja. Jednostavno to je jedna opširnija anamneza ljudskih gluposti, malo roman – malo esej ili prozno štivo na dramskoj podlozi, koje se doima kao jedna velika groteska. U njoj jasno uočavamo esejističke iskaze i izlete o ljudskoj gluposti kao univerzalnoj kategoriji („Sve ima svoj početak i kraj, samo je ljudska glupost beskonačna“). Takvi „izleti“ i digresije odlika su postmodernog romana. Zato se u ovom slučaju može govoriti o esejističkom romanu ili romanu iskaza.

Roman „Drugo stanje“, kao što je rečeno, metaforički obilježava epohu u kojoj živi i pisac i njegovi čitaoci.

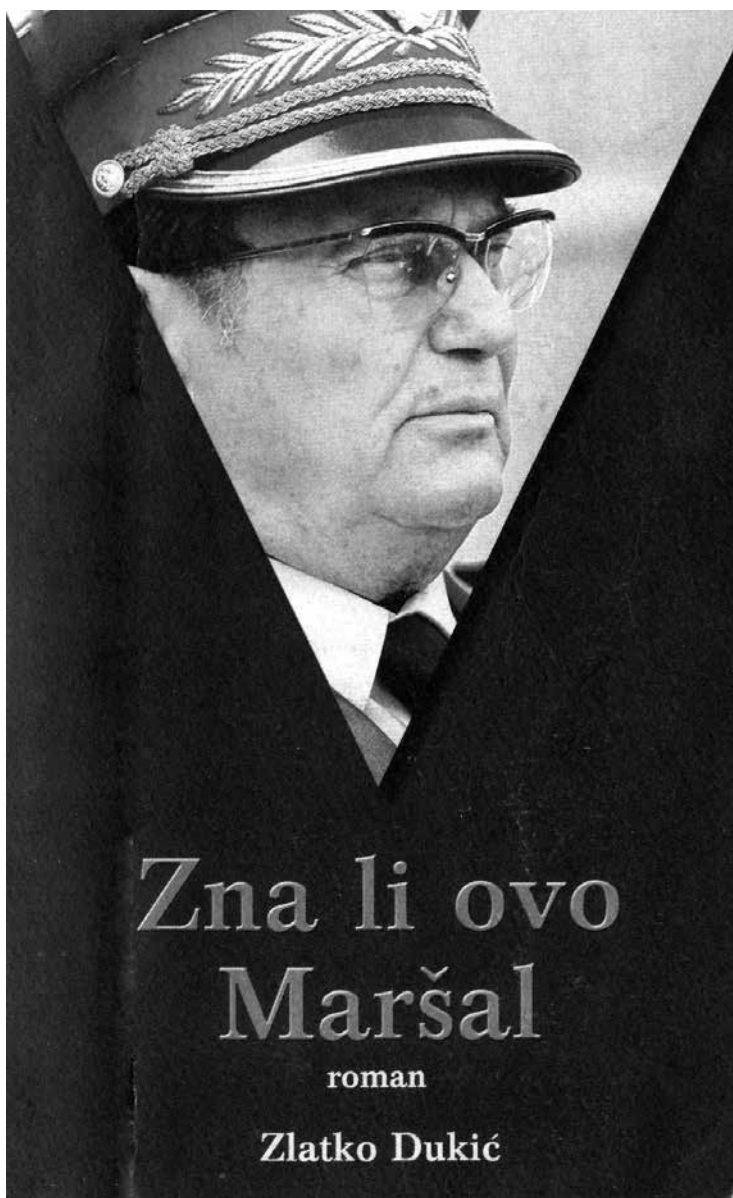
Za razliku od njegovih ranijih, uslovno rečeno, realističkih proza, u svojim najnovijim romanima Dukić pravi nove iskorake ka modernizmu, kako u pogledu kompozicije, tako i same sadržine i ispisuje pismo koje ima sva obilježja romana *apsurdna i groteske*: „čovjek postaje ono što sociološki, antropološki, psihološki, religijski, filozofski, etički i sudbinski nije, a istovremeno jeste ono što ne bi trebao biti; čovjek je zabluda vlastitih snova, zarobljenik svojih nadanja, zatvorenik svojih iluzija i, naposljetku, čovjek je indoktrinirani su-

bjekt koji ne uviđa objektivnost apsurdna u svome postojanju. Živo biće koje hoda na dvije noge, a svoje postupke prilagođava ritmovima vremena, u kojima se zapaženo samo smjenjuju godišnja doba sa promjenljivim klimatskim uslovima, noć i dan su jedino svjetlo i tama kojih se ne treba bojati." (Izet Numanović, „Noć puna mraka“). Prenaglašenost određenih elemenata priče, njeno prelamanje kroz krivo ogledalo, ogoljenost tipičnih likova i karaktera do običnog znaka ili mrlje, pozicija pisca kao naratora „sa lica mjesta“, jezgrovite didaskalije na početku poglavlja romana s kojima nam „ko fol“ olakšava čitanje (i shvaćanje) - sve to Dukićevoj priči daje karakteristike društvene groteske. („Drugostanje“, „Ženska voda“)

Ova klasifikacija Dukićevih romana može se prihvatiti samo uslovno. Zavisno od ugla iz kojeg se analizira taj književni opus, mogle bi se praviti i drugačije podjele. Tako je na primjer, roman „Iz zadine“, prije svega, društveni roman ili, bolje rečeno, politički roman (kao i ostala Dukićeva proza), iako se, na prvi pogled, dominantno bavi, da to i tako kažemo, našim domaćim balkanskim mačofenomenima. Pišući ljubavni roman, Dukić je i u ovom slučaju ostao dosljedan sebi: napisao je društveni, odnosno politički roman – jednim posebnim postupkom, iz jednog drugog, iskrivljenog ugla i načina gledanja. Iz njegove književne radionice dobili smo, dakle, još jedan roman – hroniku našeg

doba, ustvari, višeslojno prozno štivo: po sadržaju ljubavni, u suštini politički roman, s jasnim društvenim angažmanom.

Do sličnih zaključaka došli bismo, analizirajući i druge Dukićeve romane, koji su u biti društveni romani jer skoro svi „imaju društvenu osnovu i sadržinu“. U središtu pažnje uvijek je neki društveni momenat ili neka savremena društvena pojava na koju pisac brzo reaguje pridržavajući se, pri tome, kako je napisao Đuro Škondrić, nepri-

kosnovenog novinarskog postulata – pravovremenosti i hitrine reagovanja. Taj manir brzog reagovanja, Dukić je prenio iz novinarstva u literaturu. Tako bi se, uslovno rečeno, moglo govoriti i o romanima-komentarima, što teorija književnosti još ne poznaje kao kategoriju itd.

2.2. Napomene o ostalim književnim djelima Zlatka Dukića

2.2.1. Pripovjedač

Premda je napisao bezbroj kraćih i dužih priča i novela, počesto onih koje ne možemo razlikovati od reporterskog zapisa ili razvijenije novinske reportaže, koje su rasute po mnogim listovima i časopisa, izgleda da je Dukić najbolje što je do sada napisao u tom žanru, prikupio i „stavio među korice“ svoje knjige priča pod naslovom „Čekajući trajekt za Ankonu“ (2003.). koja sadrži 21 kratku priču. Radnja većine tih kratkih priča odvija se (radnja radi) dok pisac priča o njoj, zagrcnut od gorčine i gnjeva. Priča zapinje, vrluda, skraćuje se, ponire u tamu ništavila – realna ili negdje ispričana, il je bila ili će biti...

Iako u tematskom pogledu nije napustio svoje standardne okvire (teme iz mnogih svojih romana), on je „pronašao sebe“ u kratkoj proznoj formi koja se žanrovski kreće od anegdote i crtice, do razvijene forme kratke priče i novele. Ako je u svojim romanima „plaćao ceh“ širini zahvata, u knjizi „Čekajući trajekt za Ankonu“ on suspreže svoj umjetnički iskaz i izraz do krajnjih granica, „do pucanja obruča“ koji drži priču. Dukićevi likovi, u ovim pričama svedeni na siluete ili sjene, pozitivni i negativni, ojađeni i prevareni, prevaranti i foliranti, političke hulje i bjelosvjetske protuhe, ovakvi ili onakvi, vuku se jedni uz druge, dolaze iz stvarnosti ili legende, žive i umiru...

U toj prozi otkrivamo sasvim novog Dukića, koji se, po škrtosti izraza i suzdržanosti iskaza (priče), može upoređivati sa najpoznatijim majstorima kratke priče u savremenoj bosanskohercegovačkoj književnosti kao što su: Dario Džamonja, Dubravko Brigić (koji više nisu među živima), zatim Aleksandar Hemon, Miljenko Jerговиć, Slobodan Blagojević i dr.

Konstatujući da Zlatko Dukić „ni izdaleka nije iscrpio svoje mogućnosti, već da ih, naprotiv, sve jasnije artikulira i literarno sve cjelishodnije

primjenjuje i koristi“, Atif Kujundžić smatra da ova knjiga najavljuje nove pomake u Dukićevom spisateljskom opusu.

2.2.2. Pisac za djecu

Nakon velikog broja prozних, dramskih i publicističkih djela, romanom „Pileći dani“ (2004.) Zlatko Dukić se prvi put predstavlja i kao pisac za djecu. To je lijepa priča o djetinjstvu i odrastanju. U isto vrijeme, kako je primijetio Atif Kujundžić, „to je roman o jednom vremenu koje pamti veliki broj, još uvijek živih ljudi“.

„Dukić je ispričao toplu i lijepu priču, na lijep, čitak i pitak način. Ispričao je priču, kojoj možemo povjerovati bez otpora. Priču, koju ćemo u većem dijelu prepoznati i kao osobno iskustvo, pa zbog toga poželjeti i kao iskustvo svog djeteta. (...) Očigledno, Dukić vjeruje svom životu i pamćenju i *poziva ga za svjedoka*. Sve čega se može sjetiti, sve što može narativno oblikovati i saopćiti, sve ga opetovano uvjerava kako ima pravo i kako u tom sjajnom vremenu odrastanja nije bilo pogrešaka.“ (Ivo Mijo Andrić)

2.2.3. Dramski pisac

O dramskom stvaralaštvu Zlatka Dukića niko se nije posebno bavio. Svi ga poznaju kao prozistu i novinara. Malo je njegovih dramskih, mahom komediografskih tekstova štampano, a još manje je doživjelo pozorišnu izvedbu. Uzalud su nuđeni domaćim teatarskim kućama i uglavnom završili u ladicama redatelja i umjetničkih direktora. Zašto ti dramski tekstovi nikako da „dobace“ do pozorišta i šta tu po srijedi može se samo nagađati. Od 12 njegovih komediografskih uradaka, tek dva su odigrana u amaterskom pozorištu na Husinu: „Troskok uvis“, 1983. i u Banovićima: „Doktor nauka“, 1984., a samo jedan u profesionalnom teatar-kabareu u Tuzli („Ja načelnikov'ca“, 2002.).

Dramski tekst „Ženska voda“ kiselio se kod autora skoro dvadeset godina dok ga nije prekomponovao u roman. Plašio se da tako vješto uobličena tema ne zaglavi negdje na bespućima „plodne ignorancije“.

Nije li opet po srijedi prećutkivanje kao „namjerna slučajnost“?

Osim navedenih, spomenut ćemo i sljedeće naslove: „Klinika za mentalnu hirurgiju“, „Narodni lopovi“, „Kad sam bio živ“, „Lud pipa zbunj-

nog“, „Memoari s onog svijeta“, „Mamuti umiru dvaput“, „Štamparska greška“, „Šišanje na nulu“, „Bjegunci“, „Sklonište“, „Paket“, „Stanarsko pravo“, „Karantin“, „Kad sam bio živ“.

Da li je odnos teatarskih kuća naspram toliko napisanih dramskih tekstova, mjera njihovog (lošeg) kvaliteta ili je pak po srijedi nešto drugo, trebalo bi posebno analizirati.

3. Glavne karakteristike Dukićeve proze

3.1. Tematski okvir

Kao angažiran novinar, vrlo agilan tv-reporter i aktivan lokalni politički funkcioner, Dukić je uvijek bio na izvoru informacija, koje je, uz svoju kreativnu maštovitost, obilato koristio u „ispredanju“ književnih tekstova: romana, priča i novela pa i dramskih sastava. Od prvih koraka u književnosti, pa do zrele faze svoga stvaralaštva nije se puno odmicao od tema iz neposredne stvarnosti i od svog lokalnog okruženja (pretežno Tuzla i okolina). Sve što je složeno u njegovim umjetničkim prozama kao da je prepisano (reklo bi se, „skinuto“) iz dnevnih novina ili domaćih printanih ili elektronskih magazina. Zato su svi njegovi prozni sastavi (romani, priče i novele) puni „mnogih nestašluka“, čiji su protagonisti mahom naši „lijevi mangupi i desni varvari“.

Politika i politički procesi nakon pada, kako kaže, morskog komunizma“ omiljena je tema Dukićevih romana. U svojim prozama on se bavi najružnijom stranom toga zanata, ako u njemu uopće ima nešto lijepo. Izvrgava ruglu politiku kao zanat, a od njenih protagonista pravi vrlo uspjele karikature, podsjećajući čitaoca na glavne motive koji privlače ljude u politiku u ovom vremenu. On ništa ne pretjeruje kada s ironijom (i blagim osjećajem gađenja) konstatuje da se politikom bave oni koji ništa drugo i ne znaju raditi, oni koji od nekog ili nečeg bježe (makar i od svoje žene) ili oni koji u to idu iz čistog računa.

„Prepisivanje stvarnosti“ u Dukićevom slučaju, lahko je primijetiti, ne utiče na tok ili krajnji ishod njegove priče. Razigrana mašta književnika Dukića „ukalupljuje“ stvarnost po nekim drugim rezonima. Već u romanu „San je bio ljepši“, na primjer, on je pobjegao iz te stvarnosti i „iz-

maštao“ sve komplikacije koje je donosio mir. U tom dijelu, na kafkijanski način, uveo je u radnju i orvelovsko Veliko Oko, kao „svemoćni tehnorozor totalirazma“, što će posebno razviti u kasnijim svojim romanima, a posebno u romanu „Noć puna mraka“.

Iako se glavna radnja mnogih Dukićevih romana odvija u „postkomunističkom prostoru i vremenu“, mnoge njegove retrospekcije zaokružuju mnogo širi prostor i vrijeme. Priču obično počinje negdje u *mraku* Kraljevine Jugoslavije, dotiče se Španskog građanskog rata („Iz pozadine“, „Zna li ovo maršal“), da bi se *raspisao* na temu NOB-a i revolucije, te naše poslijeratne socijalističke izgradnje, s neminovnom *egzotikom* Gollog otoka, Informbiroa i Staljina, seljačkih radnih zadruga i zrele faze socijalističkog samoupravljanja, pa do smrti Najvećeg Sina, te najnovijih demokratskih promjena, novog rata, postdejtonske Bosne, itd. To je doista impozantan vremenski, ali i tematski okvir, u kojem se Dukić zadržava na glavnim tačkama, na čvorišnim događajima koji su ostali u kolektivnom pamćenju Dukićeve „prelomljene generacije“. Upravo na presjeku tog prošlog (historijskog i sadašnjeg aktuelnog vremena) dešava se (ili izgrađuje) Dukićeva priča. Nekada je to idilični susret na nekoj imaginarnoj ćupriji između dvije obale, razdvojene plavičastom daljinom, a nekada silovit sudar, od čijih se posljedica ruše svjetovi i pucaju srca.

Na tim nadrealnim imaginarnim presjecima Dukić izgrađuje svoju umjetničku viziju ovoga svijeta, ishodište i utočište svoje priče („Zna li ovo Maršal“, „Tri haška druga“, „Iz pozadine“). Neko bi rekao - poseže za prošlošću samo onoliko koliko mu treba da objasni sadašnjost koju, zahvaljujući svom talentu, transponuje u svoju umjetničku viziju, jasnu, nedvosmislenu, preciznu. Na svoj način, „upreda“ historijsko-dokumentarne činjenice (najčešće čitaocu prepoznatljive) u književno-umjetničke metafore i slike, koje izvanredno funkcionišu u arhitekturi romana: ili kao simboli ili kao groteske. („Poslije Tite sto titića“). Tako on zapravo posmatra sve oko sebe: vrijeme prošlo, vrijeme sadašnje, vrijeme buduće, događaje i ljude kao pripadnike jedne (dakle, tim događajem ili događajima) prelomljene generacije.

Ko je na dobitku, a ko na gubitku u ovakvom

književno-umjetničkom postupku: historija ili književnost, dokumentarno ili umjetničko, novinar ili književnik? Nakon pažljivijeg iščitavanja ove proze, odgovor je jasan: na dobitku su i jedni i drugi.

Čitalac najviše.

3.2. „Prividni“ realizam

U principu, Dukić piše realističku prozu koja se, po mnogo čemu, razlikuje od proze iz epohe klasičnog realizma i moderne. Ako u svakom realizmu ima nečeg od „prividnog realizma“, onda taj privid, u slučaju Dukića, dugujemo specifičnostima njegove stvaralačke optike. Bez obzira ne njegovo pozitivno ili negativno opterećenje vrsnog novinara-reportera – ono što ispisuje u svojoj umjetničkoj prozi nije obični presjek normativnih (hajde da kažemo realnih) pogleda na našu društvenu stvarnost (ili na neposrednu prošlost), već izvanredna kreativna nadogradnja (stvaralačka mašta). Zato se njegova proza, samo uz određene rezerve i uslovljenosti, dakle, uz neophodan oprez i elastičnost može „porediti sa realnošću“.

U svojoj posljednjoj stvaralačkoj fazi, u „romanima drugog stanja“, on potpuno napušta svoj prividni realizam, prepušta se mašti, pravi digresije i izlete o mnogim temama, čak su to pravi eseji iz književnosti, novinarstva, politike, utkani majstorski u tkivo romana ili njegove kratke priče.

Modernost Dukićevog romana ogleda se u tome što on neke elemente tradicionalnog, realističkog romana zadržava ili usavršava, dok druge elemente potpuno razgrađuje ili bolje rečeno nadograđuje. Prostorne i vremenske kategorije on pomjera – često do granice apsurdna – a potom ih vraća u realnost. U toj „izmiješanosti“, posebno vremena (a samim tim i tokova priče) gradi svoje karaktere koje „voda“ po vremenu i prostoru. Na taj način, svoju priču provlači ili „prelijeva“ – tako što ulazi u svijest svojih junaka i kreće se bespućima njihove psihe. Modernim spisateljskim postupkom, opisuje psihološku dramu svojih junaka, košmar života, slike stvarnosti izlomljene i iskričljive između nadrealne pjesničke dioptrije i snoviđenja. („Strah od skakavaca“, „Tajkun“, „Ženska voda“).

Po obimu ili zahvatu (vremenskom, geograf-

skom i dr.), Dukićev roman ili priča jeste manji ili veći „isječak stvarnosti“, koji se našao pod njegovom stvaralačkom lupom. Ali taj „isječak stvarnosti“ nije obična „kopija stvari“, već sasvim nov, relativno nezavisan organizam, originalan autor-ski, nastao nakon neophodnih sažimanja sa naglašenim ironičnim, farsičnim, čak i grotesknim iskričljavanjima, karakterističnim za Dukića („Ženska voda“, „Iz pozadine“).

Iskričljena slika stvarnosti, ironija i groteska, kao dominantna karakteristika, daje elemente modernosti Dukićevim prozama. Neko je rekao: „Ogledalo je nevjerno, a druga je stvar što u rukama majstora djeluje ubjedljivo.“ U tom iskričljenom ogledalu, u tom pomalo nakrivom pogledu, možda smo dobili realnu sliku o svim tim našim manjim i većim herojstvima i junaštvima, kolajnama i društvenim priznanjima, o svim tim našim politikama i političkim idealima, balkanskom dimu i magli... Svjesno ili nesvjesno, Dukić je tako demistifikovao mnoge situacije, pa i najveće događaje (i ličnosti) iz naše političke prošlosti – i dao im pravu, što ne reći, realnu mjeru. Primjer za to može biti roman „Crvena rupa“ u kojem je bolje i plastičnije objašnjena sudbina malog „političkog subjekta“ u vremenu u kojem je morao Partiju pitati čak i za to s kim će spavati – od svih političkih i društveno-historijskih analiza, koje su se bavile tim fenomenima i situacijama iz naše prošlosti.

Zato Dukićev iskričljeni ugao gledanja, ponegdje do karikaturalnosti – ne možemo kvalifikovati pretjeranim. Naprotiv, mi smo samo predugo bili izmanipulirani, vjerujući u neke lažne svetinje i ideale. Zato i ostajemo zaprepašteni pred dilemom: nije li sve to bila samo jedna obična švaleracija? (Roman „Iz pozadine“)

Ili, možda, sve to ne treba tako ozbiljno shvatiti?

3.3. Likovi i tipovi

U svoje romane, priče i novele Dukić dovodi mnoštvo likova iz naše svakodnevice i dodjeljuje im uloge kao za neku pozorišnu predstavu. Njegovim romanima i pričama, uistinu se i doimaju kao pozorišne predstave, poglavlja njegovih romana ili priča redaju se kao pozorišne slike ili činovi, pomiješani ili poredani po posebnom Dukićevom

scenariju i Dukićevoj dramaturgiji. Izuzetno živ dijalog među njegovim likovima počesto drži arhitekturu čitavih poglavlja njegovih romana, priča i novela.

Svi Dukićevi likovi su, kao i u pozorištu, svojevrsni društveni tipovi, paradigme određenog vremena i prostora – od glavnih do sporednih. Otac i sin Tufahije, nosioci radnje romana „Iz pozadine“, predstavljaju tipične predstavnike svojih generacija – takozvane revolucionarne i ove druge, koja je rasla sa *pomanjkanjem ideala*. Ali, i sporedni likovi, uslovno sporedni, doimaju nam se kao dobro poznate figure iz našeg komšiluka, poput one *komšinice sa viklerima, komšinice sa maramom* i da ne nabrajamo čitavu galeriju ženskih likova iz spomenutog romana. U romanu „Tajkun“ nalazimo tipičan Dukićev obrazac, skoro kliše, mnogih egzotičnih likova ne samo iz novinske crne hronike, već političkog i kriminalnog podzemlja ove zemlje. Od glavnog skladištara u velikoj trgovačkoj firmi svoje supruge prije rata, preko glavnog općinskog logističara tokom rata (uz neizbježan potporanj, zna se koje i kakve politike), jedan od glavnih junaka tog romana vinuo se u visoke društvene sfere i poslije rata dogurao do uglednog lokalnog političara i biznismena.

Dukić suvereno vodi radnju romana, vrlo uspješno prelama tok priče iz jednog u drugi vremenski period, često uvodi više naratora, te tako pravi priču u priči, jednako uspješno slaže dijaloge i crta svoje likove, što bi se reklo „u prirodnoj veličini“, kao da ih vadi neposredno iz života kao malo naahere tipove koje često susrećemo na ulici, u kafani ili o njima čitamo u novinama. Ti likovi govore o nama, našim balkanskim navikama i manirima, mentalitetu palanke, malograđanštini, političkoj pritvornosti, lažnim patriotima i herojima, psihologiji naših malih zaparloženih sredina. U njima prepoznamo tipične malograđane i skorojeviće, vlastoljupce svih fela i svih profila, profitere i karijeriste, skorojeviće i nove demokrate, nove vjernike koji se trpaju u prve džamijske safove... Dukićeve „lijeve mangupe i desne varvare“. Iako svaki od njih ima svoju priču, oni funkcionišu u stalnoj interakciji, oni „pretrčavaju“ iz jednog u drugo poglavlje Dukićevih romana i priča, iz jednog u drugo vrijeme, međusobno se dodiruju i dopunjuju, oni se međusob-

no „traže“. Odlikuju ih mnoge zajedničke osobine i povezuju mnoge uspomene. Premda svaki od njih predstavlja zasebnu individualnost, u romanima „Tri haška druga“ i „Tajkun“, na primjer, teško je odrediti ko je „glavni junak ove knjige“. Od početka do kraja romana u igri je „triling“ - nerazdvojan, sudbinski povezan, čak i onda kad se njegovi protagonisti nađu na suprotnim, neprijateljskim stranama. Taj famozni „bosanski triling likova“ izvanredno funkcionise i u nekoliko Dukićevih priča i novela.

Tražeci književni i umjetnički odgovor na pitanja „evo ovakve sadašnjosti“ i „eno onakve prošlosti“, autor je uspio stvoriti univerzalne tipove s kojima se svakodnevno susrećemo, dodirujemo, komuniciramo, ne samo fizički, već i putem medija, u svakodnevnim razgovorima, u životu, u politici, u svojoj svijesti, u košmarnim snovima. Analizirajući tipove iz Dukićevog „trilinga“ (u romanima „Tri haška druga“ i „Tajkun“), naslućujemo sile koje su rastjerale djecu ove zemlje (od tri vjere i tri nacije) na tri suprotstavljene strane i vidimo kako su se normalni, pametni i zreli ljudi opredjeljivali za neke sumnjive ideje, kako su raskidali sa prošlošću, sa prijateljima, sa komšijama, sa starim ljubavima, kako su se „prestrojavali“. U pokušaju da proniknemo u te bolne i složene procese (kroz koje smo na različite načine i sami prošli), mi ih dobro razumijemo, samo ne znamo koji je od njih pravi, autentičan - onaj otprije, onaj jučerašnji ili sadašnji, koji se od njih pretvarao, a koji glumio sebe.

Od nekadašnjih ateista postali su revnosni klanjači u prvim džamijskim safovima, od ortodoksnih komunista i širitelja bratstva i jedinstva - nacionalističke perjanice, od fukara i probisvijeta - ugledni biznismeni, tajkuni i bogatuni itd. Ostaje nam da nagađamo jesu li u transformaciji tih naših „golubova prevrtača“, presudniji utjecaj imali vanjski faktori (društveni faktori, historijsko vrijeme) ili neka njihova unutrašnja energija, naslijeđeni kod ili sudbina.

Kao da smo o njima čitali u novinama, kao da smo o njima slušali neke uzbudljive iskaze, neka svjedočenja, kao da smo ih susretali u svom komšiluku. U njihovim životopisima možemo naći hiljade sličnih ili istih sudbina, sličnih ili istih imena, sličnih ili istih karaktera. To su, da-

kle, tipovi koji su sublimirali razne osobine, naravi, navike i porijeklo bezbroj likova iz našeg okruženja.

3.4. Likovi novinara

U većem broju romana Zlatka Dukića, novinari i književnici pojavljuju se kao glavni junaci ili među glavnim junacima. U njima nije teško prepoznati novinara Zlatka Dukića iz raznih perioda njegove bogate radne (i ratne) biografije i raznih situacija u kojima se kao novinar nalazio i „snalazio“. Biografski elementi pojačavaju autentičnost njegove proze. Kroz likove novinara (i spisatelja) književnik Zlatko Dukić donosi nam, zapravo književno umjetnički iskaz o novinaru Zlatku Dukiću i o novinarstvu kao teškoj, odgovornoj i nadasve, rizičnoj profesiji.

Još u svojoj ranoj fazi, u svom drugom po redu romanu „Kriilo snova“, Zlatko Dukić uvodi lik novinara u samo središte radnje. U tom romanu mladi novinar Mirko Štrbac pojavljuje se u grupi pozitivnih protagonista priče, koji se opiru lokalnim moćnicima i njihovim namjerama da potpuno zavladaju životima i sudbinama običnih ljudi u svom ataru.

U romanu „San je bio ljepši“ Dukić se direktno bavi položajem novinara i u tom kontekstu pozicijom javnosti i javne riječi iza ratnih kulisa i u vremenu koje će Dukić naslovom sljedećeg svog romana sasvim precizno definisati kao „iza rata rat“. Razračun vlasti sa neposlušnim medijima i „njihovim djelatnicima“, bezbeli, na osnovu svojih gorkih iskustava, Dukić je opisao kao razračun sa čovjekovom slobodom i istinom kao univerzalnom kategorijom. Na jednoj strani, u tom sukobu su Bruno Britva i Alija Skupić, direktor lista „Slaningadska riječ“ i lokalne televizije, a na drugoj čitava bulumenta moćnika koji se u svakom sistemu (pa i u tom koji je stvarno funkcionisao u Dukićevom okruženju), boje više slobode.

U autobiografskom romanu „Crvena rupa“ u glavnom junaku opet prepoznavamo novinara – pisca koji realizuje svoju prijetnju ili obećanje („onim gore“) da će o svemu što mu se „izdešavalo“ u vidu odmazde vlastite političke partije, napisati roman „s predumišljajem“, misleći da će se tako osvetiti onima gore i „ko nešto ispraviti“. To

je tipičan zanos novinara koji naivno vjeruje da će svojim pisanjem, svojom riječju nešto promijeniti, pomaknuti u pozitivnom pravcu. I u ovom slučaju, novinar ili pisac, pišući svoj roman, jedino je možda ublažio svoju tegobu i „olakšao duši“ – a život je nastavio da teče svojim tokom. Dolaze drugi moćnici i drugi naivni pisci i novinari...

U romanu „Tri haška druga“ jedan od te trojice, po imenu Abid, bio je u predratno vrijeme novinar. Za razliku od dvojice svojih „haških drugova“ (Bože, koji je dospio u Hag kao zapovjednik koncentracionog logora i Relje kao čudovišta koje trguje ljudskim organima), „Abid je pred sud u Hagu došao dobrovoljno kako bi se odbranio od optužbe za krivicu koja je posljedica nesmotrenosti, manjka opreza i viška povjerenja prema ljudima“. Rukovodeći se principom – ni podjednake krivice, ni podjednake kazne – Dukić za svog novinara Abida, nehotice ili namjerno (krv ipak nije voda) iskazuje ne samo razumijevanje, već i određene simpatije (sigurno više zato što je taj lik bio po zanimanju novinar, a manje što je nosio ime Abid). U završnoj sceni romana, ostavljajući svog novinara „pred infarktom i pod aparatima, s krivicom, a bez krivice“, uzdiže ga do metafore Bosne kao ničije zemlje i zemlje pred infarktom.

U romanu „Tajkun“ novinar ispovijest zatvorenika Čvorka, jednog od tri kriminalca, čiji „nestašluci“ popunjavaju sadržaj romana. Ta se ispovijest pojavljuje kao „nosivi dio“ u konstrukciji romana i vrlo dobro funkcionise kao priča u priči. Na kraju romana i sam novinar kao pisac ili zapisivač ispovijesti kriminalca u zatvoru postaje sumnjiv. Na nadležnom mjestu njemu prijete: „Više ste od autora knjige (...) možda i saučesnik, dakle, osoba koja bi nas, tužilaštvo, morala početi zanimati“. Takva završnica romana može se protumačiti i kao metafora vječnog odnosa između vlasti i „poslenika riječi“, u kojem je novinar ili pisac na ovim prostorima uvijek kriv „za nešto“ – od nesretnog Ilhamje, do današnjih dana.

Roman „Novinar“ je od svog naslova pa do kraja posvećen toj teškoj i odgovornoj profesiji. Riječ je manje-više o autobiografskom štivu u kojem prepoznavamo autora u sva tri glavna lika romana: stari Krsto Sovilj (iskustvo i poštenje), sredovječni Azem Pijavica (predanost poslu i poštenje) i mlađahni Bakir Čabrić (mladalačka na-

ivnost i poštenje). U svakom od tih likova glavna crta je, dakle, ljudsko poštenje, što potvrđuje izvjesnu, već spomenutu, Dukićevu pristrasnost i simpatije prema likovima svojih kolega novinara. Ovom knjigom, ustvari, Dukić nam je podario književno-umjetničko štivo o novinarstvu i „očitao“ lekciju iz novinarstva, nastojeći, kako je napisao Vitomir Pavlović „da se i formom, i jezikom, i stilom i temom dokaže kao pisac teške i odgovorne profesije - novinar“.

U romanu „Ženska voda“, među glavnim likovima, pojavljuje se, takođe, lokalni novinar i razočaran pjesnik, po imenu Zinaid Kitić, koji dijeli sudbinu vladajuće elite Panjevca, kao jedan od tragikomičnih, skoro nadrealnih „proizvođača ljudske gluposti“. Dukićevom zaključku da ni jedan oblik ljudskog života nije pelcovan i zaštićen od gluposti i glupana, za ovu priliku, može se dodati mali nastavak koji bi glasilo: „...pa ni novinarstvo...“

U romanu „Drugo stanje“, metaforičkoj priči o našoj sadašnjosti za koju ne znamo „je li u drugom stanju“, ali smo sigurni da u nenormalnom jeste, susrećemo se sa mnogim likovima iz naše nevesele stvarnosti koji su tipični za male zaparložene krajolike (vlastoljupci, skorojevići, poratni profiteri, karijeristi, novi demokrati, takozvani narodni zastupnici, besposličari, čaršijske „lole i hrsuzi“, mahalske jezikare i opajdare...) među kojima je i Erol Jolpaz, direktor, urednik i jedan od dva novinara lokalne radio stanice...

3.5. Jezik i stil

U pogledu jezika i stila, Dukićeva proza odlikuje se jednostavnošću izraza, pregnantnošću opservacije, bez suvišnih detaljisanja i dekoracija, bez zamotavanja i bježanja u nedorečenost, njezova je rečenica brza, lahka i dinamična, ponegdje prekinuta umetnutom rečenicom ili izrazom, što pojačava ili smanjuje ritam kazivanja i preciznost izraza. Dukićev jezik je jasan, precizan, jednostavan i kad opisuje najzamršenije predjele ljudske duše i najsenzibilnije likove i najljepše krajolike. Ako je ljepota u jednostavnosti, onda je jednostavnost uvijek odlika dobre književnosti. Jednostavnost je upravo glavna karakteristika književnog izričaja Zlatka Dukića

Njegova rečenica, do kraja jasna i pre-

cizna, teče kao rijeka, koja s vremena na vrijeme nailazi na određene kaskade i karakteristične lomove u kazivanju, koji Dukićev stil čine prepoznatljivim. Te kaskade ili nagli prelomi toka misli i toka radnje, dešavaju se po nekom unutrašnjem ritmu, koji postaje odlika Dukićeve proze. Ta je stilska osobina prvi puta došla do izražaja u Dukićevom romanu „Zna li ovo Maršal“, da bi kasnije postala prepoznatljiva odlika Dukićeve proze. U nekim dijelovima romana „Tri haška druga“, na primjer, radnja romana teče dosta tromo i samo na momente dobija određeno unutrašnje ubrzanje, što će čitalac prepoznati ili osjetiti po učestalosti stilskih lomova, to jest prepoznatljivih Dukićevih kaskada.

Navodimo samo jedan u nizu primjera s početka romana:

„Ima li to negdje zapisano, unaprijed određeno, a nepoznato i nedodirljivo

- onaj čun, inače, nastavlja plovidbu po jezeru - u rubrici 'Ovo i ovo će ti se desiti tad i tad?' Ima li to neka nadnaravna, nepoznata, a pouzdano, sto posto postojeća i svemoćna sila, iznad nas i jača od svih nas skupa, koja...“ („Tri haška druga“)

Umetnuti dijelovi su kompletne složene rečenice u složenoj rečenici, ponekad samo prosti iskazi i pojašnjenja, komentari u malom, potpuno nezavisni, počesto bez ikakve sintaktičke veze s rečenicom u koju se umeću. Radi se, dakle o preplitanjima koja imaju snažnu ritmičko-stilističku funkciju. Njome se u potpunosti ostvaruje prepoznatljiv stilski efekat: ekspresivnost, dinamika kazivanja, ritam. Povremeno ubacivanje fraze „Zna li ovo Maršal“ na posebno odabranim mjestima u tkivu istoimenog romana, učini nam se kao odjek nekog dalekog akorda koji smiruje, tješ, razgaljuje i u isto vrijeme opominje, izaziva čuđenje, nadu i prijetnju – nekome ili nečemu što nas stišće i pritišće, kao izlaz iz nevolje, kao krajnje rješenje koje negdje za nas postoji, kao zaštita i opet kao razočarenje, rezignacija, uzaludna nada, kao daleki eho onog nekadašnjeg našeg traženja izlaza - kad smo u potrazi za pravdom, mogli imati utjehu i odahnuti, donoseći krajnju odluku koja je glasila: žalit ću se do Maršala.

Posebni sklopovi riječi u rečenici, odnosno uplitanje i umetanje jedne rečenice u tkivo druge – sa karakterističnim prekidima toka misli,

toka svijesti, odnosno kazivanja – koji se smjenjuju po nekom posebnom unutrašnjem rasporedu i ritmu, mnoge pasaže u njegovim romanima, pričama i novelama pretvara u velike pjesme u prozi, neke neobične poeme ili poetizirani feljton.

Kao što vješto lomi rečenicu efektnim umetanjima, Dukić isto tako vješto lomi radnju nekim drugim radnjama i takozvanom filmskom metodom ispređa priču, preklapajući njene pojedine dijelove na više vremenskih nivoa, *šetajući* sa svojim likovima kroz više društvenih i historijskih epoha. Time postiže izvanrednu dinamiku kazivanja. (retrospektivna montaža, usporavanje radnje, veliki planovi, brže ili sporije izmjenjivanje slika).

Za razliku od tradicionalnog romana, koji svoju priču gradi na nekoj historijskoj podlozi ili nekom savremenom događaju – potpuno pravolinijski (hronološki), kako obično rade historičari i novinari-reporteri, Dukić svoju priču miješa (neko je napisao kao špil karata), lomi vrijeme tako što bližu i dalju prošlost rasvjetljava kroz jedan dominantan historijski događaj kao što je pad komunizma, potom rat i sve ono što je uslijedilo nakon rata na ovim prostorima.

Paralelizam kompozicije u više njegovih romana, čija se radnja uspostavlja u dva vremenska toka, te njihovo međusobno povremeno prepletanje, međusobni dodiri i ukrštanje proizvodi određene "stilske varnice", koje su na pojedinim mjestima jako izražene (gotovo da proizvode zvuk), a na drugim mjestima jedva primjetne, diskretne, gotovo nevidljive. ("Zna li ovo maršal", "Iz pozadine", "Tri haška druga", "Novinar" i dr.)

Iako ponegdje u tim romanima i drugim prozama izbije novinarski, pa i grubi komentatorski stil ili leksika ("fajl", "obligatno", "gabarit", "dalji razvoj događaja"), u ovoj prozi zapažamo i potpuno nove kovanice ili sintagme koje izvanredno osvježavaju Dukićev književni izraz ("ufursatio se", "batal-naum", "pušački boks", "poznodnevno", "ruralisali se", "omirisali predvorje sazrijevanja", "partijski dželat", "jeka rata", itd.)

Što se tiče leksike, u svojim prozama on se često služi posebnim žargonom, šatrovačkim iskazima, počesto simbolima ulice, efektno ih uplićući u svoju rečenicu ili sintagmu. Tako na primjer za svog junaka koji odlazi u zatvor kaže da je

„na sigurnom stanu i hrani kod države“, za zatvor upotrebljava odnekud poznati nam izraz „bajbokana“, za iskaz osumnjičenog pred istražnim organima kaže „istreslo ga iz gaća“, za praznu priču „lelemudanje“ itd. Originalni izrazi, redosljed riječi kojim opisuje određene situacije u romanu („... jer se njegov cimer, ni u snu nije želio upustiti u stanje u kome bi umukao“ („Tajkun“ 22), dakle, „upustiti se u stanje...“ Početak naše opće katastrofe bio je, po Dukiću, onda „kad se to više-stranačje nalazilo u pelenama i kad se, vrlo brzo, uspjelo poprilično unerediti.“ („Tajkun“ 37)

U njegovom leksičkom „asortimanu“, pronaći ćemo niz novih kovanica, kojima u svom poznatom *šatro* maniru obogaćuje književni izraz i postiže nevjerovatnu preciznost svojih zaključaka i stavova (na primjer: *skidač glava, partizansko agregatno stanje, operisanost od stvarnosti, zamor materijala* itd.). Uz to, on se vrlo efektно služi dobro poznatim novokomponovanim narodnim kovanicama i sintagmama kao što su: *Revolucija jede svoju djecu, Neće iver daleko od klade, Golootočke fukare*, itd.

Iako je jedan od najplodnijih spisatelja u sferi novinarstva i književnosti koje smo ikada imali i to istovremeno i na jednom i na drugom polju, Dukić ne misli da je veliki - naprosto on piše za obične ljude - da ga bez teškoća ne samo pročitaju, već i da ga pravilno razumiju. Zato, valjda, i izbjegava bilo kakve radikalnije eksperimente u svom rukopisu, ne boluje od pretjeranih modernizama i tzv. „modernističkih izrada“, kojima bi možda fascinirao „odabrane“, a razočarao one za koje ustvari i piše. Zato su njegove književne forme jednostavne, izraz jasan, razumljiv, lahko svarljiv: u jednostavnosti je ljepota.

4. Zlatko Dukić - novinar

4.1. Književnik (i) ili novinar

Zlatko Dukić ima sposobnost da u stvarnim događajima izuzetno brzo prepozna literarne teme koje još brže pretače u svoje literarne klišeje i šablone. Sposoban je da od rutinskih, za nečije oko svakodnevnih i nezanimljivih stvari, u svojoj „umjetničkoj uobrazilji“ stvori zanimljiv literarni iskaz. Njegova proza može biti primjer konkretizacije principa izmirenja dokumentari-

stičkog i estetskog, drugim riječima, može biti primjer prerastanja faktografskog u umjetničko. To nadograđivanje u stanju je kreirati samo autor Dukićevog stvaralačkog kapaciteta, intelektualnog poštenja i građanske hrabrosti. On se uspio otarasiti bilo kakvog „prejudiciranja“, ni po koju cijenu ne dozvolivši da ga kao književnika bilo ko usmjerava (ometa) ili da mu na bilo koji način zakida slobodu stvaralačkog nadahnuća.

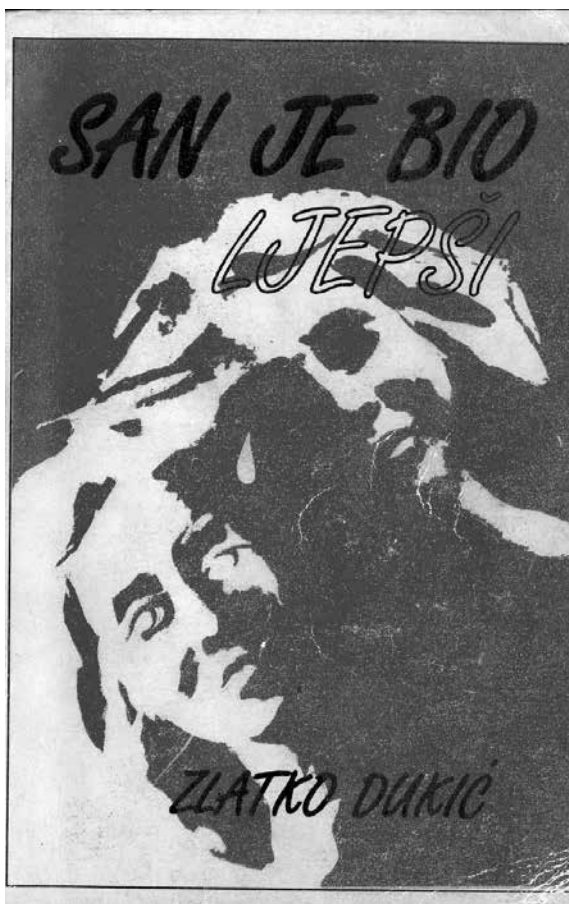
Pored osnovnih informacija (faktografije), u beletrističkim oblicima novinarskog izražavanja Zlatka Dukića (reportaža, komentar), ima dosta elemenata slikovitog opisivanja „kao i subjektivnog, ekspresivnog i emotivnog pristupa određenoj temi“. Radi se o reportaži, i tzv. bilješkama „s predumišljajem“ - crtici, humoreski, kozeriji i feljtonu. U Dukićevoj radionici ti novinarski oblici neprimjetno su se proširivali i „prešaltavali“ u književnu formu priče, novele i romana. Kad god

je okvir reportaže za Dukića i njegov senzibilitet bio pretijesan, on je tu reportažu kreirao kao priču, novelu, a ponekad i kao roman. Iako literarna priča kod Dukića, za razliku od reportaže, ne prikazuje stvarni događaj, konkretne ljude i njihove odnose, niti njihovu postojeću sredinu, ipak se njena narativna struktura zasniva na stvarnim događajima i ličnostima, pa i okruženju, a sve to je „posloženo“ prema njegovoj umjetničkoj imaginaciji, dakle, izmišljeno, ali „prema stvarnom“. Za svakog junaka u svojoj priči ili romanu Dukić uzima građu iz života više ljudi, stvarajući tako „novog čovjeka“ - ustvari gradeći tipove kao svojevrsni zbir najkarakterističnijih osobina ličnosti, uzetih iz stvarnosti - nekada iz više reporterskih zapisa, bilješki, crtica, pa i vijesti koje je sam napisao, a ponekad i iz onih za koje je samo čuo ili u novinama pročitao.

Dukić novinar i Dukić književnik jedan od drugog udaljeni su onoliko koliko se suštinski razlikuje „autentičnost stvarnosti od stvaralačke imaginacije“, ali i blizu jedan drugom tačno onoliko koliko jedan reporterski zapis ili crtica može biti predložak za dobru novelu ili komediju, odnosno koliko reporterski zapis može „ponijeti“ literarnih rekvizita iz arsenala književnika Dukića, a da se reportaža ne pretvori u proznu sentimentalnu retoriku koja neće biti „ni riba, ni djevojka“.

Ako u Dukiću kao stvaraocu i ima nekih „čarki“ između književnika i novinara, u njegovom konačnom „proizvodu“ (novinarskom tekstu, priči ili romanu), to se ne primjećuje. Naprotiv, reporterski elementi novinara Dukića u priči ili romanu „vraćaju na zemlju“ književnika Dukića onoliko koliko umjetničko oblikovanje oplemenjuje novinarski zapis. To se može potkrijepiti brojnim primjerima iz Dukićevih romana („Novinar“, „San je bio ljepši“), zbirke priča „Čekajući trajekt za Ankonu“, brojnih objavljenih reportaža („Ratni reporter, šta je to“).

Ukratko, Dukićevo djelo potvrđuje poznato pravilo: nije reportaža lošija priča, niti je priča bolja reportaža, već i jedna i druga može biti i bolja i gora. Sve za-

visi od njenog autora. Zlatko Dukić je ovu lekciju davno savladao, potvrđujući onu poznatu istinu: da među novinarima ima dobrih književnika, s tim što su u novinarstvu novinari, a u književnosti pjesnici, komediografi itd. Bolji primjer za potvrdu ovog pravila od književno-publicističkog opusa Zlatka Dukića teško je naći. U njemu se elementi književnog i novinarskog skladno nadopunjuju, komplementarni su i služe kao podloga ili poticaj za stvaralački iskorak i na jednom i na drugom području, zavisno od emocionalnih ili drugih poticaja (faktografije). Jednom riječju, zavisno od potrebe i inspiracije.

4.2. *Zavjet profesiji*

Prvi posao Zlatko Dukić je dobio u novinarstvu i najviše hljeba pojeo je u toj branši - do današnjeg dana. Ni nakon objavljenih prvih književnih radova, niti nakon što je kasnije stekao popularnost kao već afirmisani književnik sa dvadeset pet i kusur objavljenih knjiga, dakle, kad je kao novinar debelo zakoračio u književnost, on nije prestao da bude novinar. Od dobrog novinara razvio se u još boljeg književnika kojem opet nije bilo teško da ostane vjeran svom osnovnom zanimanju i da bude podjednako dobar i u jednoj i u drugoj branši.

Pristupajući zaista obimnom novinarsko-publicističkom opusu Zlatka Dukića i čitajući njegove novinarske tekstove, doći ćemo do zaključka da je on tom poslu uvijek prilazio vrlo ozbiljno, kao profesionalac, svjestan svoje odgovornosti pred svojim auditorijem. Više puta je javno izgovorio i po ko zna koji puta napisao da piše iz uvjerenosti da će ljudi, kada im on proslijedi poruku, kada im objasni događaj ili pojavu, biti bolji, aktivniji, preduzimljiviji, da će raditi bolje i biti uspješniji, da će postići zadovoljstvo i sreću.

Na društvenoj osmatračnici nešto više od tri decenije, Zlatko Dukić je bio u prilici da „u ime društva i za društvo vidi dalje, više, bolje, da vidi prvi i da to što vidi društvu saopšti odmah“, da prvi reaguje, da se odredi i zauzme stav, beskompromisno i pošteno. Uvijek je mozgom, ali iskreno vodio svoje pero, držao mikrofoni i usmjeravao kameru. Te časne društvene obaveze i magičnog zavjeta profesije drži se i danas.

Kao novinar i nepopravljivi optimista, ubi-

jeđen je i danas da vrijedi pisati, da ga očekuju, da ga čitaju, da ga traže, iskreno uvjeren u to da ima kome i da ima šta kazati. Novije generacije, vjerovatno to ne razumiju. Zvuči suviše romantičarski na prvi pogled i nadrealno na drugi pogled... romantični realista (neki će reći i soc. realista), izvještač „iz svog vremena“, hroničar svog doba, jednom nogom u književnosti, a drugom u novinarstvu.

4.3. *Umjetnost novinarske riječi*

Općenito, poetska javna poruka ima prvenstveno umjetničku, a potom informativnu funkciju. Dok pjesnik svojim jezikom „stvara umjetnički svijet“, novinar prikazuje, opisuje konkretan svijet u konkretnom trenutku. Pripovjedač piše o situaciji i ljudima koje on stvara, te je, prema tome slobodan u izboru jezičkih sredstava, dok novinar-reporter može pisati samo o konkretnoj situaciji, sa tačnim datumom, mjestom događaja i konkretnim ljudima, sa tačnim imenima, funkcijama itd. Te distinkcije svjestan je i Zlatko Dukić književnik i Zlatko Dukić novinar. Bez obzira što će i jedan i drugi upotrijebiti slična sredstva, sačiniti sličnu kompoziciju, jedan će napraviti priču, drugi reportažu.

Kao profesionalni novinar, u svojoj dugogodišnjoj karijeri, Dukić se ogledao u svim žanrovima i oblicima novinarskog izražavanja i u svim javnim medijima: štampa, radio, televizija. Neumorno je proizvodio materijale u onom čisto informativnom žanru novinarskog izražavanja - neki to zovu novinarska faktografika ili akcija informacije, kojom se informacija aktivira u službi saopćavanja i obavještavanja javnosti, svjestan da se na vijesti kao osnovnom obliku novinarske faktografije zasniva i gradi svaki drugi oblik novinarskog izražavanja pa i izvještaj i komentar „kojima se kreira mišljenje“. Ko zna koliko je ovaj novinarski as napisao vijesti, a koliko općih, tematskih, analitičkih i reportažnih izvještaja, razasutih u raznim novinama od „Naših dana“, „Fronta slobode“, „Oslobođenja“ i banjalučkog „Glas“ do „Tuzla lista“, do Radio i TV Tuzla, Radio Sarajeva, do TV TK-a, Radija Slobodna Evropa itd.

Novinarski stil Zlatka Dukića, kako je primjetio i prof. Zgodić, je „raskošno literaran“. Njegovi „novinarski tekstovi obiluju plastičnim slika-

ma, snažnim metaforama, sugestivnim i ubjedljivim hiperbolama, razumljivim analogijama, široj javnosti prijemčivim folklornim i drugim konvencionalnim stilskim figurama.“ Neke novinarske teme Dukić je obrađivao i u književnoj formi. „No, to je i jezik žestokog cinizma, bespoštedne ironije, neskrivenog izrugivanja, smjelih, originalnih, diskreditujućih, a sublimirajućih sintagma, kakve su, na primjer, jatagan-novine, handžar-novinarčići, novinari – junosi s političko-hormonalnim poremećajima“ (Eldorado za “patriote”, 29. decembar 1992, Poturanje Juge, 2. februar 1993.) i slično.

Jezik i stil njegovih tekstova, otuda, korespondiraju sa njegovim poimanjem novinarstva – kao emancipatorski orijentiranog i djelatnog javnog angažmana. Zbog toga neki od njih imaju tek novinarsku frazu i formu, a stvarno predstavljaju neku vrstu *političkog manifesta* ili *samostalnog političkog rukopisa*.“ Uz svoj originalni jezičko-stilski instrumentarij, vremenom je izgradio i mehanizam dokumentovanja i argumentacije, koji je kod čitalaca, slušalaca ili gledalaca „proizvodio“ najbrži i najjači utisak. Tako je ostvarivao, a i danas ostvaruje izvanredan uticaj na publiku, koja mu, jednostavno, vjeruje.

Kako?

Tako što je uvijek polazio od sopstvenog uvjerenja u to da problem o kojem piše shvata bolje od svojih čitalaca, slušalaca, gledalaca jer je imao priliku da bude bliži tom problemu. Zato se morao osposobljavati i pripremati u svakom konkretnom slučaju, bez obzira na iskustvo koje je imao. Tu svoju profesionalnu prednost, u svojim napisima nikada nije isticao niti potencirao. Uspješan je zato što se prema svom komentaru postavljao tako da o glavnoj tezi komentara ne govori on, već je puštao da njegova teza govori sama za sebe, majstorskom, angažovanom i stvaralačkom upotrebom činjenica.

4.4. Ratni reporter

Potkraj 1995. godine, u jednom Dukićevom stvaralačkom intermecu, izašla je druga njegova ratna knjiga pod naslovom „Ratni reporter – šta je to“ u kojoj je autor izložio svoja ratna reporter-ska iskustva za koja je smatrao da bi mogla biti interesantna ne samo mlađim novinarima, već i ši-

roj javnosti. „Ratni reporter – šta je to“ je knjiga u kojoj je 1995. godine iz prve ruke i izbliza ispričana priča o ratu, ratnicima i ratovanju. Radi se o jednoj vrsti biografsko-instruktivnog štiva, koje Zlatko Dukić potpisuje kao prvi ratni TV-novinar u Tuzli i jedan od prvih ratnih reportera u Bosni i Hercegovini. „Visio je po borbenim linijama“ i svakodnevno direktno izvještavao sa mnogih vrućih mjesta u Tuzli i njenoj okolini. Izvještavao je onda kada su takvi izvještaji „bili bitniji od hrane, vode i zraka“. Njemu se vjerovalo.

„Ratni novinarski radovi“ Zlatka Dukića potvrđuju su profesionalne časti i nemirnog duha ovog stvaraoca, koji je, kad je bilo stani-pani, kako piše Fatmir Alispahić, „podredio svoju ulogu komentatora, urednika, pisca, predsjednika Općinskog i regionalnog (kasnije Kantonalnog) odbora Socijal-demokratske partije BiH Tuzla – i otišao na bodljikav i opasan profesionalan teren. Ova knjiga objedinjuje dio tih iskustava, iako autor, dako sam za sebe ne može reći ono što može kazati treće lice: da Tuzla s početka rata nije imala ratnog reportera Zlatka Dukića, njena kolektivna vjera u pobjedu dobra nad zlom bila bi kudikamo slabija; Dukićeve svakodnevne TV-reportaže s prvih linija fronta, ulijevale su optimizam u smrtonosno okruženje, koje je, objektivno, davalo malo nade za opstanak i preživljavanje. Pamte to borci i obični građani. Pamćenje onih drugih, što se guraju u tijesnom liftu za istoriju, nije ni bitno za profesionalno novinarsko djelo, koje je Zlatko Dukić darivao svom gradu.“ (F. Alispahić, Riječ urednika, Književno novinarstvo u novinarskoj književnosti ili obrnuto, *Zlatko Dukić, Zna li ovo maršal*, Tuzla 2000., 175)

U svojoj recenziji knjige „Ratni reporter – šta je to“ urednica TV Tuzlanskog kantona Jasna Žunić je s pravom podsjetila na izuzetnu obimnost Dukićevog novinarskog angažmana: „Samo novinar koji je s takvim intenzitetom proživio iskustvo ratnog reportera, ima puno profesionalno i moralno pravo pretočiti to iskustvo u knjigu pod istim naslovom. Ne provjeravajte valjanost ovakvog stava, jer upravo je jednostavnije potražiti njegovu potvrdu u desecima stranica ispisanog profesionalnog, novinarskog iskustva, pažljivo odabranih i istrgnutih iz pedantne novinarske bilježnice, ispisivane na brojnim ratištima, nego

pročitati 900 stranica iskucanog i objavljenog teksta, brižljivo složenog u 450 ratnih reportaža i drugih priloga, koje u arhivi Televizije Tuzla zauzimaju pozamašan prostor. Upustiti se u njihovo gledanje, značilo bi 57 sati, dva i po dana i noći, provesti pred malim ekranom“.

4.5. Komentator

U tom izuzetnom novinarskom obilju, sa sigurnošću se može reći da je novinar Zlatko Dukić najveći i najjači u oblasti novinarske analitike (stvaralaštvo novinarskog mišljenja) i novinarske beletristike. U oblasti novinarske analitike, koja obuhvata članak, komentar, osvrt, intervju, društvenu hroniku, društveni portret i recenziju, najviše uspjeha imao je kao komentator. U svojim komentarima analizirao je, osmišljavao i lično tumačio razne aktuelne i društveno značajne informacije o događajima, pojavama i problemima ili ličnostima na društvenoj ili političkoj sceni zemlje, izvlačeći određeni politički smisao, ocjenu, preporuku ili kritiku. Svojom tematskom ili vremenskom aktuelnošću, te sadržajem ili kompozicijom, njegovi komentari su uvijek plijenili pažnju publike (čitalaca, slušalaca i gledalaca). Nagonili su na razmišljanje, ostavljajući svakom mogućnost da provjerava njihovu glavnu poruku, da je prima sopstvenom voljom i ubjeđenjem.

Edina Fazlić u svojoj recenziji knjige „Orbisovi komentari“ (2003.) ispisuje i sljedeće rečenice: „Ova knjiga je, dakle, nastala zahvaljujući „Orbisu“, pa će ova emisija, osim što uspješno nastavlja živjeti na TV-ekranima, ostati trajno zabilježena i na ovaj način (...) Valjda zbog činjenice da dinamika rada na televiziji, a posebno u dnevnoj redakciji informativno-političkog programa, nije omogućavala određenu distancu, „Orbisove komentare“ sada, nakon izvjesnog vremena, gledalac, odnosno čitalac može doživjeti potpuno drukčije.“ U ovim komentarima primjetan je originalan Dukićev novinarski stil, kako piše Edina Fazlić, vještog kozera „pozajmljen“ iz njegovih najboljih beletrističkih tekstova.

Prof. Esad Zgodić se dublje upustio u analizu Dukićevih novinarskih tekstova. O zbirci novinskih komentara pod naslovom „Lijevi mangupi i desni varvari“ (neobjavljena knjiga) zapisao je sljedeće: „Riječ je o zborniku izvornih i živih, a

ne naknadno retuširanih, logikom bezdušnog teoretiziranja i hladnih apstrakcija racionaliziranih tekstova o ljudima, događajima i politikama, s kojima smo prošli život nakon 1990. godine. Riječ je o tekstovima, koji *autentično* nose u sebi užareno vrele pečate vremena, žigove ondašnjeg bola, emocionalne doživljaje užasa i duševne rane, sublimirane u autorovim iskustvima i iskustvima ljudi, s kojima je živio i proživio. I to je sada ono *tegobno*: čitajući ove tekstove, valja se osloboditi ugone što je donosi amnezija, te još jednom, u mislima, osjećajima, u ponovo uznemirenim frustracijama i iznova pozlijeđenim ranama, proći sve ono što smo iskustveno prošli u doba užasne, apsolutne slobode za zlo i divlje, gorostasne agresije na naše živote.“

Obilje građe, materijala, svjedočanstava i činjenica u toj knjizi, može poslužiti kao izvor za proučavanje raznih aspekata rata za Bosnu i Hercegovinu. Kao što je napisao prof. Esad Zgodić, to je štivo interesantno kako za historičare, tako za sociologe, politologe, novinare itd. „Ali, da ne bude zablude, upozorava Zgodić: moguća znanstvena eksploatacija, o kojoj govorimo, nikako ne znači da su tekstovi dati u žanru ili u diskursu naznačenih disciplina. Naprotiv, o *novinarskim tekstovima* je riječ.“

Tražeci definiciju Dukićevog novinarskog opusa, prof. Esad Zgodić kratko ga definiše kao *angažirano, kritičko, borbena, političko novinarstvo*. To dakle, nije vrijednosno neutralno, puko „odražavalačko“ (određivalačko, otaljavalačko) i suhoparno informativno novinarstvo, već komentatorsko i interpretativno novinarstvo. Jednostavno, Dukić ne može biti neutralan, on „svojim novinarskim tekstom hoće da sudjeluje u oblikovanju javnog mnijenja, u profiliranju vrijednosnih orijentacija i građanstva i nacionalnih masa, da korektivno participira u centrima političkog odlučivanja, da bez zebnje pledira za demontažu svakog oblika mistifikacije u politici i slično. Otud su u mnogim tekstovima granice između novinarskog i političkog, žurnalističkog i propagandnog, informativnog i ideološkog – isviše tanke, a ponegdje i ne postoje.“

Njegovi tekstovi, kako piše Zgodić, „izražavaju i artikuliraju i ono emancipatorski, probosanski, civilizacijski orijentirano javno mnijenje,

njegove projekcije, kritike i otpore onom porobljavajućem, destruktivnom, nacionalističkom, agresivnom. Ono je, doduše, povremeno znalo postati manjinsko, kao ostrvo u moru hipnotičkog nacionalizma, razornih ksenofobija, etničkih distanci, uskrslih mumija nacionalnih mitologija, zamora građanskog mentaliteta, itd.“

Njegove novinarske „tekstove možemo dijelom recipirati kao svojevrsnu *autobiografiju njegovog političkog mišljenja* ili kao *životopis njegovih temeljnih političkih ideja, te etičkih i političkih orijentacija*.“

Marko Divković u recenziji knjige „Lijevi mangupi i desni varvari“ piše: „U prostoru između lijevih mangupa i desnih varvara, stalo je jedno teško doba, od kojeg su normalni strahovali, a oni drugi mu se radovali. U tom širokom dijapazonu događaja i likova, najviše je političara, za koje Marfijev zakon kaže *da su i oni ljudi, samo što to ne znaju*.“

Knjiga RTV komentara „Neki vole da se ne vole“ upotpunjuje veoma bogat publicistički opus čovjeka, koji je takoreći čitav svoj radni vijek posvetio pisanju, konkretno novinarstvu i književnosti. U ovoj knjizi sabrani su njegovi komentari emitovani na Radio-Tuzli, Radiju Federacije BiH i u nedjeljnom dnevniku RTV TK u periodu 2003-2006. godina. Riječ je o 102 komentara, koji govore o aktuelnim događajima, koji su racionalno i objektivno osmišljeni, jezgroviti, razumljivi i, svi do jednog, *izrečeni u dobri čas*.

U recenziji te knjige Edhem Muftić piše „Zlatko Dukić u zbirci RTV komentara, snagom iskusnog i afirmiranog književnika i novinara (i političkog analitičara), promišlja sve značajnije društvene i političke događaje – aktualizira i javnosti prezentira surovu, svirepu i sumornu bosansko-hercegovačku stvarnost s početka 21. stoljeća. (...) Zbirka RTV komentara književnika i novinara Zlatka Dukića predstavlja konzistentno i na humanističkoj logici utemeljeno štivo, koje će imati višestruku vrijednost. Prvo, ono objektivno odslkava i pamti jedno vrijeme i ukazuje na svu pogubnost nakrivo nasađenog koncepta vlasti u Bosni i Hercegovini, koja egzistira na izazivanju straha i manipulacijama svake vrste. Drugo, Dukićevi komentari su paradigma za sve one koji imaju namjeru da pišu komentare, koji, za

razliku od pukog informisanja, zahtijevaju visok nivo znanja, iskustva i umijeća.“

5. Zaključci

1. Više od tri decenije, Zlatko Dukić je prisutan na našoj društvenoj i književnoj sceni kao izuzetno plodan prozni pisac, kao poslenik javne riječi, ocjenjivač stvarnosti. Njegov književni opus kao umjetnička reakcija na historiju dok se ona bukvalno događa pred našim očima, predstavlja jedan od najboljih književno-umjetničkih prikaza ovih naših „zanimljivih vremena“. Svojim stvaralačkim duhom, idejom i senzibilitetom, Dukić je savremenik svog doba u punom značenju te riječi. U mnogim svojim djelima on tako duboko zasijeca u naše bolesno društveno tkivo i tako neumoljivo „razgrće“ našu izopačenu društvenu stvarnost da budući historičari, zasigurno neće morati tražiti bolju književno-umjetničku ilustraciju za takozvano „vrijeme tranzicije“, koje je dodijeljeno našoj generaciji.

2. Ni kao čovjek, niti kao umjetnik, Zlatko Dukić, nikada nije bio „u vlasti prevaziđenih vrednosti“, niti je ikada robovao bilo kakvom retrogradnom poimanju svijeta, iako je vremenska distanca sa koje obično startuje u obradi pojedinih tema vrlo mala, najčešće nikakva. U svojim romanima i drugim proznim sastavima, u prvi plan stavlja čovjeka i njegovu ljudsku sudbinu, na marginama velikih historijskih ili aktuelnih društvenih zbivanja, pri čemu se ni jednog trenutka ne koleba na čijoj je strani u golemim historijskim sudarima na ovim prostorima, koji su eskalirali u Drugom, ali i ovom posljednjem ratu. Svoju „primaknutost“ ili „odmaknutost“ od bliže ili dalje prošlosti (pa i stvaralačku odmaknutost od sadašnjosti), nikada nije nadomještao ili popunjavao pretjeranom „kritičkom arogancijom“ omalovažavanja svega onoga što nije bilo, eventualno, po njegovom ukusu ili što nije bilo po mjerilima savremenosti. To je, svakako, izraz njegovog stvaralačkog poštenja.

3. Uistinu ubitačan tempo pisanja i izdavanja knjiga (svaka godina, najmanje jedna knjiga) ne može se uzimati kao ključni argument za ocjenu, a u nekim slučajevima i za osporavanje bilo kakvog kvaliteta Dukićevog književnog opusa. Blage nijanse, pa i neujednačenosti u nekim nje-

govim djelima, pojavljuju se kao posljedica okolnosti u kojima su pojedini romani i drugi novinarsko-beletristički tekstovi nastajali. „Iz knjige u knjigu“ Dukić je sve bolje brusio svoj stil, eksperimentisao kompozicijom romana, tokovima fabule, pozicijom glavnih i sporednih likova, tematski krug je stalno proširivao, krećući se, uglavnom, bespućima naše sadašnjosti i bliske nam prošlosti. U stilsko-jezičkom pogledu, Dukićevi romani (barem u većini) predstavljaju primjer izgrađenog književnog izraza sa svim odlikama, kako neko zapisa, dukićevske individualnosti i originalnosti.

4. Iako se o novinarskoj književnosti ili književnom novinarstvu kao najkraćoj definiciji stvaralačkog opusa Zlatka Dukića može diskutovati, niko ne može osporiti plodne međusobne uticaje i snažna prožimanja pri susretanju novinara Dukića i književnika Dukića negdje na mostu koji spaja novinsku reportažu ili komentar sa romanom ili novelom. Upravo na tom prelazu „događa se“ originalan i specifičan, dukićevski, književno-estetski „proizvod“. Iako je Dukić uspješan književnik na književnom polju isto onoliko koliko je uspješan novinar na novinarskom zadatku, najjači je, ipak, „na spomenutom mostu“. Na toj „adresi“ zapravo, i treba tražiti najboljeg Dukića.

5. Svako novinarsko kazivanje, bez obzira kako je obojeno (pristrasno, nepristrasno, politički ili dogmatski), pretenduje na konačnost. Svaka književna (dakle umjetnička) kreacija, bez obzira da li se odnosi na završene ili nezavršene pojave i procese, ostaje otvorena. Novinske tekstove Zlatka Dukića (i to ne samo one kreativnog žanra) karakteriše: visoka profesionalna odgovornost, dokumentarna smirenost, hladna racionalna objektivnost i obuhvatnost koja čitaocu otvara široku objektivnu predstavu o „predmetu“ interesova-

nja novinara. Književne tekstove Zlatka Dukića (romane, priče, novele) karakteriše: stvaralačka i pokretačka emocija, prenaplašeni potezi, ironija i sarkazam, tipični likovi (tipovi), redukovana i „ispreturana“ (iskrivljena) fabula (do groteske), žestina u izlaganju, kritička strast, izlaganje u slikama, dinamičan dijalog itd. Dukićeva proza najčešće podstiče čitaoca na razmišljanje, na dalje traganje za istinom. Po tome je i možemo tretirati kao angažovanu književnost.

6. Onoliko koliko je Dukić usavršavao i izgrađivao svoj književni, ali i novinarski izraz i kako je pojačavao stepen kritičnosti naše izopачene stvarnosti, tako se, i u istoj mjeri „dešavalo“ prećutkivanje tog djela (namjerna slučajnost) manje-više sve do današnjeg dana. Zašto? Pored naše tradicionalne uskogrudosti i palanačko-čaršijske zavisti, ozbiljnije uzroke treba tražiti u činjenici da je Zlatko Dukić bio i ostao primjer angažovanog pisca, britkog kritičara, uglavnom nelijepa naše stvarnosti, koju prikazuje u pomalo izvrnutom ogledalu, sa gorkim okusom ironije i sarkazma. U mnogim njegovim prozama, prezasićenim sadašnjošću, lahko se prepoznaju egzotični likovi, razni moćnici i drmatore, najčešće ogoljeni do svoje ružnoće i karikaturalnosti – koji su nalazili načina da prećutno pređu preko svega – i da štošta porade kako ta „pisanija“ ne bi proizvela nikakve efekte, ko „božja vodica“. S druge strane, pozicija Zlatka Dukića kao novinara, koji je zapravo književnik, odnosno književnika koji ostade u novinarstvu i to angažovano – do kosti, razlog je što su reakcije na njegove brojne novinarske tekstove, uglavnom briljantne osvrte i komentare, uvijek bile u potpunosti srazmjerni sa prećutkivanjem i ignorisanjem njegovih književnih tekstova, bez obzira na njihove umjetničke i estetske domete.